

Hvor sunde er de danske børnehaver?

Resultater fra en spørgeskemaundersøgelse blandt dagtilbud til 3 – 6 årige

Hvor sunde er de danske børnehaver?

Resultater fra en spørgeskemaundersøgelse
blandt dagtilbud til 3 – 6 årige

Udarbejdet af:

Vivian Grønfeldt, Maja Nyboe og Bent Egberg Mikkelsen

Fødevareinstituttet, DTU
Afdeling for Ernæring

Hvor sunde er de danske børnehaver? – Resultater fra spørgeskemaundersøgelse blandt dagtilbud til 3 – 6 årige

Udarbejdet af: Vivian Grønfeldt, Maja Nyboe og Bent Egberg Mikkelsen

1. udgave, august 2007

Copyright: Fødevareinstituttet, DTU

ISBN: 978-87-92158-08-6

Rapporten findes i elektronisk form på adressen:

www.food.dtu.dk

Fødevareinstituttet

Danmarks Tekniske Universitet

Mørkhøj Bygade 19

DK-2860 Søborg

Tlf. +45 72 34 70 00

Fax +45 72 34 70 01

Indholdsfortegnelse

Forord	4
Sammendrag	5
Summary	7
Introduktion	9
Mad, måltider og fysisk aktivitet som tema i børnehaver	9
Undersøgelser af mad, måltider og fysisk aktivitet i børnehaver	10
Sundhed og livsstil blandt børnehavebørn	11
Nærværende undersøgelse	12
Undersøgelsens metode	13
Rapportens opbygning og læsevejledning.....	13
Institutionerne.....	13
Tema 1: Mad og måltider	16
Tema 2: Bevægelse og fysisk aktivitet	25
Tema 3: Hygiejne – håndvask	32
Tema 4: Sociale kompetencer	34
Referencer	35
Bilag 1: Spørgeskema og svarfordelinger	37

Forord

Denne undersøgelse er en del af det evalueringsprojekt, som Fødevarerinstitutionen udfører for partnerskabet bag Børneboxen, og som har til formål at vurdere effekten af sundhedsfremme interventioner blandt de 3-6 årige i børnehaverne. I arbejdet med evalueringen har vi fået bistand, råd og vejledning fra en række fagfolk som hermed takkes. Det gælder Tove Vestergård, Tove Dam, Gitte Laub Hansen og Suz Wang der har deltaget i projektgruppen bag spørgeskemaet. Også tak til Jeppe Matthiassen fra Fødevarerinstitutionen, Sune Krarup Pedersen fra Sundhedsstyrelsen, Per Kølle fra Ballerup Kommune, Morten Kromann Nielsen fra Fyns Amt, Stig Brostrøm fra Danmarks Pædagogiske Universitet, Inge Mandrup fra CVU Øresund, Jette Holst fra Statens Serum Institut, Laila Mikkelsen fra Allerød Kommune, der hjalp med at kommentere og teste spørgeskemaet, Tine Mørk, Caroline Boutrup Nielsen og Line Børsting, der deltog i valideringsstudiet, Desuden tak til Christine Just og Jela Baunsgård Jørgensen, der har deltaget i det videre evalueringsarbejde samt til Anne Lise Christensen for typografering.

Projektgruppen bag undersøgelsen er Vivian Grønfeldt, Maja Nyboe og Bent Egberg Mikkelsen (projektleder), Afdelingen for Ernæring. Det er projektgruppens håb, at denne rapport kan være med til at styrke institutionerne for de 3-6 årige i deres arbejde med sundhedsfremme, danne baggrund for den løbende effektvurdering af Børneboxen samt bidrage som baggrundsmateriale for den stigende forskningsinteresse for området.

August 2007

Inge Tetens
Forskningschef
Afdelingen for Ernæring
Fødevarerinstitutionen

Sammendrag

Næsten alle danske børn i alderen 3-6 år tilbringer en meget stor del af deres vågne tid i institution, hvilket gør dagtilbuddet til en væsentlig arena for børnenes udvikling deres oplevelser og læring, hvilket er blevet understreget med lov krav om skriftlige læreplaner fra 2004. Der er imidlertid kun begrænset viden om de livsstilmæssige praksisser i dagligdagen i dagtilbud for denne aldersgruppe. På den baggrund er der gennemført en kortlægning af de daglige pædagogiske praksisser samt institutionernes overordnede politikker set i relation til de aktuelle felter nemlig, mad- og måltider, bevægelse og fysisk aktivitet, håndhygiejne og børnenes sociale kompetencer. Formålet med undersøgelsen har været at svare på spørgsmål af typen: Hvilke retningslinier og overordnede politikker findes? Og hvor udbredte er de? Har politikkerne/ retningslinierne sammenhæng med den daglige pædagogiske praksis? Hvordan er børnenes dagligdag i praksis mht. for eksempel kost og bevægelse/fysisk aktivitet? Altså et dybere indblik i hvordan status er mht. til mad- og måltider, fysisk aktivitet, sociale kompetencer og håndhygiejne for de 3 til 6 årige

Undersøgelsen er gennemført som selvrapportering i spørgeskema. Alle besvarelser er foretaget af enten leder eller pædagogisk personale i institutionen. Skemaet er sendt til samtlige institutioner i landet med børn i alderen 3-6 år ca. 4200 i alt. 1842 børnehaver og integrerede institutioner med børn i alderen 3-6 år har valgt at returnere et udfyldt spørgeskema.

Mad og måltidspolitikker er udbredte og 86% af institutionerne bekræfter at institutionen har en politik for mad - og måltider. Institutioner, der har en politik for mad og måltider, fordeler sig således at 56 % tilkendegiver, at personalet absolut har et medansvar for børnenes kostvaner, og 44 % mener, at de har et delvist medansvar. Hvad angår madordninger oplyser 31 % af institutionerne, at de har en madordning.

To væsentlige faktorer for børnehaverne set i relation til børns livsstil er henholdsvis institutionernes politikker for mad og måltider og udbredelsen af madordninger i institutionerne. En tredje og mindst ligeså vigtig forudsætning for at formålstjenlige sundhedsmæssige praksisser kommer til at udfolde sig i det daglige pædagogiske arbejde er naturligvis personalets holdninger til det givne emne. Resultaterne viser, at personalet i stor udstrækning mener, at man har et medansvar for børnenes kostvaner. Generelt viser resultaterne, at der er sammenhænge mellem personalets holdninger og det at have en politik for mad og måltider og det at have en madordning, Hvorledes de mere præcise kausale sammenhænge er og den indre dynamik i relationerne må afklares i yderligere undersøgelser.

Når det drejer sig om bevægelsespolitik bekræfter 55 % af institutionerne, at man har en bevægelsespolitik. Der er nærmest 100 % tilslutning til synspunktet om, at personalet har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet. 67 % af institutionerne oplyser, at hovedparten af børnene har været fysisk aktive i mindst en time af moderat intensitet den pågældende dag. Der er positiv sammenhæng mellem det at være fysisk aktiv af en times varighed og andre fysiske parametre så som børnenes motoriske funktionsniveau og fysisk aktivitet af høj intensitet.

Undersøgelsen finder positiv sammenhæng mellem personalets anerkendelse af at have et absolut medansvar for børnenes fysiske aktivitet og omfanget af børn, der har været fysisk aktive i mindst en time med moderat intensitet den pågældende dag

Med hensyn til hygiejne oplyser 94 % af institutionerne, at man har retningslinier med hensyn til håndvask for børnene.

Institutionerne er blevet bedt om at vurdere i hvilken udstrækning, man har brug for efteruddannelse eller kompetenceudvikling indenfor mad, bevægelse, hygiejne og sociale kompetencer. Her svarer 37% af institutionerne, at der er behov for kurser og kompetenceudvikling.

Summary

Background

Almost all Danish 3-6-year olds in Denmark spend around half of their time awake in kindergarten or day-care, which make these institutions a very important arena for the “building” of children and their development and learning of life skills. This importance has been underlined by new legislation requiring curriculum plans to be developed for kindergarten as well. Several of the items in these curriculum plans relate to the development of healthy lifestyles. However there is very little knowledge on the actual lifestyle behaviour of such institutionalised children, the related pedagogical practices and policies in kindergartens.

Aims and objectives

Against this background a study was conducted aimed at mapping of lifestyle behaviour, policies and everyday practices in kindergartens in Denmark. The objectives of the study were to draw a picture of the extension of specific policies on food and meals, movement and physical activities, hand hygiene and social competencies. Further objectives were to study associations between policies and praxis as well as attitudes among pedagogues and indirect measures of actual behaviour of the children with regard to some of these topics.

Methodology

The method of the investigation was a self-administered questionnaire, filled out by the head of the kindergarten or pedagogical staff. The questionnaire was sent by mail to all institutions working with 3-6-year old children. 1842 institutions (44%) of 4200 responded by returning a filled out questionnaire. All descriptions and analyses are carried out in SPSS version 14.

Results

Policies on food and meals are widely dispersed and 86% of the institutions confirm having one. Nearly all of the institutions confirmed that they have a co-responsibility for the eating habits of the children. Of the institutions that confirmed that they had a policy for food and meals, 56% stated that the staff had an absolute co-responsibility for the children’s eating habits, while 44% stated that they had a part of a co-responsibility. Arrangements for food and meals are present in 31% of the institutions. Policies for food and meals and the presence of arrangements for food are two essential circumstances for daily pedagogical practices, and thereby the possible lifestyle of the children in the institutions. A third, and just as important circumstance, is the attitudes of the pedagogues towards the actual topic at hand. The results of this investigation show positive and meaningful associations between the presence of policies for food and meals, having arrangements for food and meals and staff attitude towards co-responsibility for the children’s eating habits. The precise cause and effect relationship is not clear, and the internal dynamics among these positions must be further investigated in future research. Concerning movement and physical activity, 55% of the institutions confirmed having policies in this area. Nearly all of the institutions approved positively that physical activity is an area for staff to have co-responsibility. Sixty seven percent of the institutions confirmed that a majority of the children had been physically active for more than one hour with moderate intensity during the actual day. Positive and significant associations are found between the extent of physical activity for more than one hour and other physical parameters, such as the number of children with sufficient motor development according to age, and the likelihood of being physically active with high intensity. The study also finds positive associations between the institutions, who claim the staff has an absolute co-responsibility for the children’s physical activity, and the number of children who were physically active for more than one hour in moderate intensity. Regarding hygiene, 94% of the institutions confirm that they have

policies for hand-hygiene among the children. Thirty seven percent of the institutions would like more in-service training with regard to food/nutrition, physical activity, hygiene and social competencies.

Introduktion

I marts 2005 afholdt Fødevare Industrien arrangementet "Det Fede Topmøde" (www.detfedetopmoede.dk). Tilstede var fødevareproducenter, detailhandlen, sundhedsorganisationer, forskere, embedsmænd og repræsentanter fra råd, nævn og styrelser. Målet med arrangementet var at udvikle konkrete forslag til, hvordan en fedmeepidemi kan forebygges i Danmark. Der blev udviklet tretten forslag til et sundere Danmark.

Blandt de tretten forslag, der blev udviklet på topmødet, var et forslag om lege- og aktivitetskasser til børnehaver – Kapowkassen, en "temabox", der lærer børn om sunde vaner gennem leg. Kapowkassen har siden topmødet og i forbindelse med partnerskabets udformning skiftet navn til BørneBoxen. Projektet er iværksat som et tilbud til børnehaver i år 2006-2008 med mulighed for forsættelse.

Målgruppen er begrænset til 3-6 årige i dagtilbud, det pædagogiske personale og børnenes forældre. Den overordnede målsætning for initiativet er i henhold til projektbeskrivelsen, at bevidstgøre især børn i aldersgruppen 3-6 år om sundhed gennem leg, men også at give børnehavepersonale og forældre viden og redskaber til gode vaner om sund mad, daglig bevægelse, personlig hygiejne og sociale kompetencer.

Målet med BørneBoxen er at den:

- i overensstemmelse med de pædagogiske læreplaner for børnehaver, motiverer børnene til at gribe, begribe og håndtere sund mad, daglig bevægelse, personlig hygiejne og sociale kompetencer gennem mangfoldige lege.
- skaber forståelse for meningen med sund mad, daglig bevægelse, personlig hygiejne og sociale kompetencer hos børn.
- øger kompetencer og viden hos daginstitutionspersonalet samt støtter op omkring information til forældrene.

Et sådant initiativ bør naturligvis følges op af en undersøgelse af, hvilken betydning initiativet har for den daglige pædagogiske praksis og institutionens overordnede politikker på de aktuelle felter, mad- og måltider, bevægelse og fysisk aktivitet, håndhygiejne og børnenes sociale kompetencer. Denne undersøgelse er en indledende kortlægning, der skal være udgangspunkt for en senere opfølgning.

Mad, måltider og fysisk aktivitet som tema i børnehaver

For at få et indtryk af interessen for dette og de andre temaer i undersøgelsen kan man f.eks. besøge "Børn og Unge", der er fagblad for Forbundet for Pædagoger og Klubfolk, og her få indsigt i omfanget af de forskellige temaers betydning i pædagogernes perspektiv. En søgning i tidsskriftets artikelbase, der går tilbage til 1988, giver ved fritekstsøgning på ordene mad, kost og måltider 286 hits, hovedsageligt om projekter, madordninger, fedme og ernæring. En tilsvarende søgning på fysisk aktivitet, bevægelse og motorik giver 123 hits hovedsageligt om projekter herunder om leg og idrætsbørnehaver og musik, medens en søgning på hygiejne og håndvask giver 56 hits overvejende om ministerielle anvisninger om håndvask, køkken- og legepladssikkerhed samt projekter. Sidst og mindst giver fritekstsøgning på begrebet sociale kompetencer 7 hits og begrebet

er ikke oprettet på listen over søgeord i emnelisten. Til sammenligning kommer der 301 hits ved en fritekstsøgning på ordene musik og rytmik. Der er således opmærksomhed på samtlige emner i pædagogernes fagkreds, om end i noget forskellig grad.

Ud over den faglige interesse som pædagogers fagblad afspejler for mad- måltider og fysisk aktivitet i børnehaverne kan interessen også ses i antallet og indholdet af diverse projekter, interventioner og undersøgelser på området fra en række interessenter.

Undersøgelser af mad, måltider og fysisk aktivitet i børnehaver

Der har gennem de senere år været stigende interesse for mad, måltider og fysisk aktivitet i alle offentlige institutionstyper, og børnehaverne har således også været en del af dette. Størsteparten af de interventioner og projekter, der har været igangsat er dog rettet mod skolerne og fritidshjem/SFO og færre mod dagtilbud, herunder børnehaver.

Den senere tids interesse for skovbørnehaver og idrætsbørnehaver vidner om opmærksomhed på børnenes bevægelses udvikling og mulighed for fysisk aktivitet og der foreligger nogen dokumentation om den positive betydning af udendørs færden for børnehavebørnenes fysiske trivsel (Grahn, Mårtensson, Lindblad, Nilson, & Ekman, 1997; Vigsø & Nielsen, 2006) sammen med overvejelser om, at umiddelbar overførsel af struktur og tradition fra f.eks. idrætsforeningerne ikke nødvendigvis fremmer bevægelse og fysisk aktivitet i børnehaven (Brus, 2005).

Det har været muligt at identificere 3 større danske kvantitative undersøgelser, der kan sige noget om, hvordan indhold og udbredelse af politikker og praksis mht. mad-måltider og fysisk aktivitet ser ud i børnehaverne.

Statens Institut for Folkesundhed (SIF) har i 2004 gennemført en undersøgelse om mad og fysisk aktivitet i 1323 børnehaver, skoler og fritidshjem/skolefritidsordninger (Lissau, Hesse, Juhl, & Davidsen, 2006). Undersøgelsen er en opfølgning på en tilsvarende undersøgelse som SIF i samarbejde med Sundhedsstyrelsen gennemførte i 1999 (Lissau & Poulsen, 1999a; Lissau & Poulsen, 1999b). Undersøgelsen fra 2004 er udvidet med fysisk aktivitet og hele børnehave området. Undersøgelsen beskriver derfor udviklingen mht. mad og måltider i danske skoler og fritidshjem fra 1999 til 2004, men altså ikke udviklingen i børnehaverne.

Sideløbende med dette har konsulentvirksomheden "UdviklingsForum" med støtte fra BUPL og SL's Forsknings- og Udviklingsfond samt Fødevarerdirektoratet gennemført to undersøgelser på børnehaveområdet. En landsdækkende undersøgelse af kostordninger i kommunerne (Andersen, Gundelach, & Rasmussen, 2004a) samt en mere kondenseret undersøgelse af kostordninger, sundhed og spisevaner i 12 børnehaver, som særligt prioriterer mad og måltider (Andersen, Gundelach, & Rasmussen, 2004b). Ingen af undersøgelseerne fra "UdviklingsForum" berører fysisk aktivitet.

Samlet berører disse undersøgelser hovedsageligt mad og måltider og først i den seneste undersøgelse bevægelse og fysisk aktivitet på børnehaveområdet. Begreber som kostpolitikker og madordninger defineres ofte ikke nærmere og i de tilfælde, hvor det gøres, defineres de forskelligt. Umiddelbare sammenligninger og samlede konklusioner er derfor vanskelige.

Der vil i nærværende undersøgelse blive refereret til ovenstående undersøgelser idet omfang det er muligt og relevant.

Sundhed og livsstil blandt børnehavebørn

Siden midt i 1970'erne er der sket en stærk stigning i forekomsten af overvægt og fedme blandt børn og unge i Danmark. Blandt danske 6-8-årige børn er der sket en stigning, således at i 2003 var hver femte pige overvægtig og 4 ud af hundrede var fede. Hos 6-8 årige drenge var 15 af hundrede overvægtige og 5 af hundrede fede (Pearson, Olsen, Hansen, & Sørensen, 2005). Flere danske undersøgelser peger på, at andelen af fede børn og unge bliver større, og at de der er fede, bliver endnu federe (Wedderkopp, Andersen, & Hansen, 2001; Pearson et al., 2005). Samtidig peger forskning også på, at fede børn bliver fede voksne (Wedderkopp et al., 2001) og at det er vanskeligt at opnå et varigt vægttab (Richelsen & Vrang, 2006). Derudover kan forstadier til en række af de livsstilsrelaterede sygdomme, som er knyttet til fedme og overvægt hos voksne, spores i form af forstadier hos børn helt ned i 8-10 års alderen (Møller, Lund, Andersen, Wedderkopp, & Froberg, 2006; Wedderkopp, Froberg, Hansen, & Andersen, 2004). Der er altså ud fra humanbiologiske vurderinger gode grunde til både at gøre en forebyggende indsats, og at indsatsen bør starte tidligt i børnenes liv.

Der er imidlertid også andre meget væsentlige områder i et barneliv, som berøres af f.eks. overvægt og fedme. Overvægt og fedme har negativ betydning for børn og unge på en række psykiske og sociale områder. En oversigtsartikel over hovedsagelig amerikansk forskning peger således på, at overvægt og fedme bekymrer børn og unge (Nielsen, 2005). Selv om der måske ikke direkte kan peges på, at overvægtige børn har generelt ringere selvopfattelse end deres normalvægtige jævnaldrende, så har de på mere specifikke kropslige områder, som f.eks. opfattelsen af egen krop, evne til fysisk præstation og social accept, en ringere selvopfattelse (Franklin, Denyer, Steinbeck, Caterson, & Hill, 2006), der fastholdes eller yderligere forringes med alderen (French, Story, & Perry, 1995). Noget tyder desuden på, at denne opfattelse af overvægt og fedme eksisterer blandt børn i almindelighed. En engelsk undersøgelse af 180 ni-årige fandt således, at børnene associerer fedme med dårlig social funktion, manglende akademisk succes og dårligt helbred, uafhængigt af børnenes egen vægtstatus (Hill & Silver, 1995). Der er altså også på det personlige og sociale område god grund til at modarbejde fedme og overvægt. Noget tyder dog på, at en direkte intervention i form af øget fokus på overvægt og fedme og eventuelle restriktioner, fulgt af påbud om hvad der skal spises, kan virke yderligere forstærkende på nogle af disse negative forhold. Et amerikansk studie blandt 197 piger mellem 4,6 og 6,4 år påviser således, at overvægtige piger vurderer deres krop og kognitive formåen lavere end normal vægtige piger. Samtidig viser det sig, at forældrenes bekymringer og etablering af kostrestriktioner for stærkt overvægtige piger yderligere forstærker associationen til barnets lave vurdering af egne kognitive evner og fysiske formåen. Yderligere fandt man, at selv når barnet var normalvægtigt, var der association mellem en eventuel (irrelevant) bekymring for barnets vægt i selskab med restriktioner mht. til barnets adgang til mad fra forældrenes side og lavere niveauer af barnets selvvaluerede kropslige og kognitive evner (Davison & Birch, 2001a). Ud over, at studiet påviser en række negative sammenhænge mellem overvægt/fedme og personlige psykologiske forhold blandt piger helt ned i 5 års alderen, så fremhæves det væsentlige i at sundhedsfremmeinitiativer ud over at påpege problematiske områder benytter konstruktive handlingsveje og fremgangsmåder ("blame-free"), der ikke fremmer skyldfølelse og handlingslammelse hos børnene, som i virkeligheden kan ske at gøre ondt endnu værre (Davison & Birch, 2001b).

Antagelser om, at danske børn er mindre bevægelsesmæssigt og fysisk aktive i dag end tidligere, er vanskelig at dokumentere direkte i videnskabelig forstand. Men der er mange indikatorer, som understøtter den antagelse, dog hovedsageligt undersøgt hos lidt ældre børn.

Det ser således ud til, at børn i 4 til 14 års-alderen fra 1995 til 2001 har et faldende energiindtag, også selv om der korrigeres for en stigende underrapportering i samme tidsrum (Fagt et al., 2004). Der er også hos 9-årige danske børn målt fald i drenges kondition og en øget polarisering blandt både drenge og piger (Møller et al., 2006; Wedderkopp et al., 2004) hvilket henviser til mindre kredsløbsbelastende aktivitet over tid. Også børn og unges (11 til 15-årige) selvrapporterede fysiske aktivitets niveau er faldet (Holstein, Henriksen, Krølner, Rasmussen, & Due, 2007).

Som nævnt er disse børn lidt ældre og deres livsstil kan være væsentligt anderledes end de mindre børns, men den stigende forekomst af overvægt og fedme hos de mindre børn tyder på, at der er en positiv balance mellem energi indtag og omsætning.

Traditionelt har børnenes fysiske leg og udtryk været en væsentlig del af den daglige børnehavepraksis enten på børnenes eget initiativ og med deres fantasi og motivation som drivkraft eller som aktiviteter initieret og tilrettelagt af pædagoger i form af rytmik, dans, sanglege, motorik. Siden 1990'erne er der via den forøgede fokus på sundhedsfremme og motion, også for mindre børn, etableret en række initiativer for at fremme bevægelse og fysisk aktivitet. For eksempel har foreningsidrætten i samarbejde med børnehaver flere steder etableret "Idrætsbørnehaver". Her har lokale idrætsforeninger f.eks. stillet lokaler, udstyr og instruktører til rådighed for børnehaverne nogle gange om ugen. Der foreligger ikke umiddelbart evalueringer af om dette har betydet mere bevægelse og fysisk aktivitet for børnene, men en rapport finansieret af BUPL's udviklings- og forskningsfond peger på, at idrættens regler og konventioner omsat i børnehavepraksis kan virke begrænsende på børnenes forståelse og indflydelse på lege og forløb og dermed også afgrænse det fysiske bevægelses spektrum som børnene for lejlighed til at afprøve (Brus, 2005). Samtidig er børnehavernes udendørs leg og liv blevet genstand for fornyet interesse drevet af ambitionen om mere bevægelse og fysisk aktivitet, og her foreligger dokumentation på fordelagtige forandringer mht. f.eks. muskelstyrke, bevægelighed og motorisk funktionsniveau (Grahn et al., 1997; Vigsø et al., 2006). Disse enkeltstudier er gennemført på mindre grupper.

Der er altså rigtig god grund til at undgå at blive overvægtig og fed i det hele taget, og der er gode grunde til at starte tidligt i livet. Det kræver et liv med balance i energi- indtag og forbrug samt en velfungerende appetitregulering. Alle disse forhold understøttes af en velfungerende krop og et relevant fysisk aktivitetsniveau, som er glædesfyldt, meningsfuldt og en naturlig del af dagligdagen. Det er med andre ord væsentligt at se bredt på børns livsstil og livsform og fokusere på at fremme positive og konstruktive forhold både hos børnene helt personligt, men også i deres nære omgivelser og de mere overordnede strukturer, der sætter rammerne for børnenes livsudfoldelse. BørneBoxen er et initiativ, der på den baggrund ønsker at styrke arbejdet med mad- og måltider samt bevægelse og fysisk aktivitet, sociale kompetencer og håndhygiejne i en meget væsentlig del af de tre- seks åriges dagligdag.

Nærværende undersøgelse

Næsten alle danske børn i 3-6 års-alderen tilbringer en meget stor del af deres vågne tid i institution, hvilket gør dagtilbuddet til en meget væsentlig arena for børnenes udvikling, oplevelser og læring. Netop det læringsmæssige perspektiv er blevet understreget med lov krav om skriftlige læreplaner fra 2004. Men hvad ved vi egentligt om dagligdagen i dagtilbud for denne aldersgruppe? Hvilke retningslinier og overordnede politikker findes? Og hvor udbredte er de? Har politikkerne/ retningslinierne sammenhæng med den daglige pædagogiske praksis? Hvordan er børnenes dagligdag i praksis mht. for eksempel kost og bevægelse/fysisk aktivitet?

Formålet med denne undersøgelse er at give et dybere indblik i, hvordan status er mht. til mad- og måltider, fysisk aktivitet, sociale kompetencer og håndhygiejne for 3 til 6-årige i danske dagtilbud for denne aldersgruppe.

Undersøgelsens metode

Undersøgelsen er gennemført vha. af selvrapportering i et spørgeskema med i alt 48 spørgsmål. Alle besvarelser er foretaget af enten leder eller pædagogisk personale i institutionen. Skemaet er sendt til samtlige institutioner i landet med børn i alderen 3-6 år ca. 4200 i alt. 1842 børnehaver og integrerede institutioner med børn i alderen 3-6 år har valgt at returnere et udfyldt spørgeskema.

Spørgeskemaet er efterfølgende valideret vha. observationer og interviews i ni sjællandske institutioner (Børsting, Mørk, & Nielsen, 2006). Institutionens besvarelse i spørgeskemaet er refereret til konkrete observationer gennemført i fire timer én dag pr. institution). Spørgsmålene 7,8,9 samt 14,15 16 og 17 om mad og måltider og 22,23,24 og 26 om bevægelse og fysisk aktivitet er således valideret via observation og et semistruktureret interview med institutionens besvarelse som udgangspunkt. Det er ikke alle 48 spørgsmål i spørgeskemaet, der er valideret på denne måde. Der er således ikke gennemført validering af spørgsmålene om sociale kompetencer, og vedrørende håndhygiejne er kun spørgsmål 32 valideret. (BørneBoxen Spørgeskema til børnehaver. I det omfang der er oplysninger fra valideringen til spørgsmål, der behandles i nærværende undersøgelse, vil de blive fremlagt i umiddelbar tilknytning til behandlingen af spørgsmålet.

Alle beregninger er gennemført i SPSS version 14. Eftersom hovedparten af undersøgelsens variable er på ordinale niveau, er alle undersøgelser af associationer gennemført som krydstabuleringer og Chi²test. I tilfælde hvor det er ønskeligt nærmere at beskrive styrke og retning af sammenhænge, er der benyttet gamma test. Som reference for styrken af gamma test er følgende konvention benyttet:

Gamma	Tolkning
+/-0,1 - +/- 0,2	Svag sammenhæng
+/-0,2 - +/- 0,3	Moderat sammenhæng
+/-0,3 eller numerisk højere	Stærk sammenhæng

(Andersen & Jakobsen, 2004)

Rapportens opbygning og læsevejledning

Indledningsvis vil de responderende institutioner blive beskrevet med hensyn til institutionstype og antal børn. Derefter vil institutionerne blive beskrevet mht. omfang og indhold af politikker på de områder undersøgelsen omfatter. Områderne er mad og måltider, bevægelse og fysisk aktivitet, håndhygiejne samt sociale kompetencer. Umiddelbart sammen med beskrivelsen af hvert område vil der blive foretaget en nærmere analyse af associationer mellem de aktuelle politikker, holdninger til institutionens medansvar mht. til børnenes kostvaner, deres fysiske aktivitet og børnenes personlige hygiejne og undersøgelsens indirekte mål for børnenes adfærd på det pågældende område. Sidst i rapporten er spørgeskemaet med svarfordelinger indsat

Institutionerne

1149 børnehaver og 693 integrerede institutioner har returneret spørgeskemaet. Institutionerne er ikke blevet bedt om at opgive, om der er tale om en specialbørnehave. Men eftersom specialbørnehavernes tilbud imødekommer børn med særlige problemstillinger mht. deres fysiske, psykiske eller sociale udvikling, og derfor har andre normerings- og sandsynligvis også andre

indretningsmæssige forhold end ordinære børnehaver, må disse forventes at adskille sig fra ordinære børnehaver på væsentlige områder. Derfor er disse børnehaver efterfølgende søgt identificeret ved, at alle institutioner med under 15 børn er blevet tjekket via kommunernes/ institutionernes hjemmesider. En del specialbørnehaver er blevet identificeret via institutionens navn, som har indeholdt ordet specialbørnehave. På denne måde er 18 ud af de 1149 blevet identificeret som specialbørnehaver, men der kan fortsat være et antal specialbørnehaver, som ikke er identificeret. I de tilfælde hvor det skønnes nødvendigt, vil specialbørnehaverne enten ikke indgå i analyserne, eller de vil blive belyst for sig selv. Dette vil fremgå i det konkrete tilfælde.

Det er ikke muligt ud fra de oplysninger spørgeskemaet rummer, at bestemme præcist, hvor mange børn i de integrerede institutioner, der er mellem 3-6 år. Efter fremkomsten af skole-fritidsordninger er det almindeligt, at integrerede institutioner kun rummer førskolebørn. Da det af følgebrevet til spørgeskemaet fremgår, at vi henvender os omkring de 3-6 årige, vil vi tillade os at fortolke besvarelsene af spørgeskemaerne som refererende til forhold gældende for denne aldersgruppe. Der kan således være en ukendt andel af hovedsageligt yngre børn i de 693 integrerede institutioner. Ud af 1842 institutioner, der har returneret spørgeskemaet har 16 ikke opgivet antal børn, resten huser i alt 100.538 børn.

Institutionerne opgiver af have mellem 6 og 220 børn tilknyttet. Gennemføres en gruppering i 8 grupper, hvoraf første gruppe rummer alle institutioner med 20 børn og derunder, anden gruppe rummer alle institutioner med 21 børn og til og med 40 børn, tredje gruppe rummer alle institutioner med 41 børn til og med 60 børn og så fremdeles og den ottende gruppe rummer alle institutioner med 141 og op til 220 børn, fordeler institutionerne sig som vist i tabel 1.

Tabel 1: Antal institutioner fordelt på otte grupper i forhold til antal børn.

Antal børn i institutionen	20 eller under	Mellem 21 og 40	Mellem 41 og 60	Mellem 61 og 80	Mellem 81 og 100	Mellem 101 og 120	Mellem 121 og 140	Mellem 141 og 220	Ej oplyst	Total
Antal institut. (i%)	88 (5 %)	447 (24 %)	703 (38 %)	357 (19 %)	126 (7 %)	69 (4 %)	23 (1 %)	13 (1 %)	16 (1 %)	1842 (100 %)

Den største samlede gruppering er institutioner med mellem 41 og 60 børn. Mere end halvdelen af samtlige institutioner har under 60 børn indskrevet. Det må antages af andelen af børnehavebørn mellem 3 og 6 år aftager med størrelsen på institutionen. Samtidig har tolv specialbørnehaver 20 børn eller derunder og fem specialbørnehaver har mellem 21 og under 30 børn, i alt er 291 børn i specialbørnehaver. En af disse har ikke oplyst antal børn.

Det gennemsnitlige antal børn pr. institution er 55. Dette tal siger dog ikke noget om belægningsgrad, normering eller pladsforhold hverken indendørs eller udendørs. Disse oplysninger er ikke indhentet i spørgeskemaet.

Den daglige pædagogik i en børneinstitution er under indflydelse af en række forhold af praktisk karakter. De fysiske og økonomiske forhold giver personalet nogle rammer indenfor hvilke, de kan etablere en pædagogik og pædagogisk praksis både for og sammen med børnene. Der eksisterer et dynamisk og komplekst forhold mellem personalets holdninger og de politikker samt (eventuelle) madordninger, de arbejder under og er med til at omsætte i praksis. Det er således ikke muligt, at se på det ene forhold uden af have det eller de andre med i overvejelserne.

I denne undersøgelse tages der udgangspunkt i politikker for f.eks. mad- og måltider, platform for praksis f.eks. madordning eller ordninger for idræt samt betydningen af personalets holdning til f.eks. børnenes kostvaner. Disse tre grundlæggende sider har hver især potentialer i forhold til hvad, der sker helt konkret i institutionen og har naturligvis også indbyrdes sammenhænge. Netop derfor kan det være vanskeligt at skelne mellem dem – og det er heller ikke muligt i alle tilfælde.

Hvert af de følgende afsnit vil beskrive udbredelse og indhold af politikker for det givne tema, eventuelle praktiske foranstaltninger og personalets holdning til temaet og analysere eventuelle sammenhænge. Efterfølgende vil væsentlige indirekte mål/vurderinger af børnenes adfærd eller status f.eks. mht. indholdet af rugbrød i madpakkerne og børnenes motorisk udvikling blive analyseret for sammenhænge til henholdsvis politikker, platforme for praksis og personalets holdninger til medansvar for det givne område.

Tema 1: Mad og måltider

Udbredelse og indhold af politikker om mad og måltider

1575 (86 %) af institutionerne bekræfter, at institutionen har en politik, medens 247 (13 %) ikke opgiver at have en politik for mad - og måltider. Fire institutioner noterer, at de ikke ved om institutionen har en politik på området og 16 har ikke svaret på spørgsmålet. I alt mangler der således oplysninger fra 1 % af respondenterne.

De 1575 institutioner, der bekræfter at have en politik om mad – og måltider, fordeler sig på følgende måde med hensyn til indholdet, sorteret efter udbredelsesgrad:

krav til hvilke drikkevarer børnene skal tilbydes	(82 %)
krav til indholdet af slik og kager i madpakken hjemmefra	(59 %)
tanker om økologisk indkøb	(53 %)
krav til servering i forbindelse med fest og fødselsdage	(52 %)
krav til sammensætningen af maden	(43 %)
ingen af disse elementer	(1 %)

Tallene siger ikke noget om i hvor høj grad disse politikker efterleves, er kendte af personalet eller om de revideres med jævne mellemrum. Dog oplyser 31 % af institutionerne, at de indenfor det seneste halve år har ændret deres politik for mad og måltider. Der spørges i denne undersøgelse heller ikke ind til evt. samværsformer under måltidet.

Har personalet et medansvar for børnenes kostvaner?

Næsten alle respondenter (99,6 %) tilslutter sig, at personalet har et medansvar for børnenes kostvaner. Der fremstår dog en opdeling i den positive tilslutning, idet 53 % tilslutter sig absolut at have et medansvar og 46 % tilslutter sig delvist at have et medansvar og kun seks institutioner slet ikke mener, at personalet har et medansvar på dette område. Hvad der har fået respondenterne til at vælge det ene kategori frem for den anden, kan vi ikke vide. Dog har de to kategorier betydning for fordelingen af andre variable i undersøgelsen, som det vil fremgå af nogle af de følgende analyser. Der kan desuden forekomme afvigelser fra det totale antal besvarelser og antallet af besvarelser i nogle af de følgende krydstabuleringer. Dette skyldes, at ikke alle respondenter har besvaret alle spørgsmål og disse vil i så fald falde ud af nogle analyser.

En undersøgelse af sammenhængen mellem personalets grad af medansvarlighed for børnenes kostvaner og eksistensen af politik for mad og måltider viser en positiv association (se tabel 2).

Tabel 2: Fordeling af personalets absolutte eller delvise tilslutning til medansvarlighed for børnenes kostvaner afhængigt af om institutionen har en politik for mad- og måltider.

			Mener du, at personalet i daginstitutionen skal tage et medansvar for børnenes kostvaner?				Total
			Ja, absolut	Ja, delvis	Nej	Ved ikke	
Har institutionen en mad- og måltidspolitik?	Ja	Antal (i %)	874 (56 %)	680 (44 %)	2 (0 %)	2 (0 %)	1558 (100 %)
	Nej	Antal (i %)	84 (35 %)	154 (64 %)	4 (1 %)	0 (0 %)	242 (100 %)
	Ved ikke	Antal	1	3	0	0	4
Total		Antal (i %)	959 (53 %)	837 (46 %)	6 (1 %)	2 (0 %)	1804 (100 %)

Af tabel 2 fremgår at institutioner, der har en politik for mad og måltider, fordeler sig således at 56 % tilkendegiver, at personalet absolut har et medansvar for børnenes kostvaner, og 44 % mener, at de har et medansvar. Samtidig fordeler de institutioner (242), der ikke har en mad -og måltidspolitik sig med henholdsvis 35 % og 67 % i de to grupper. Der er, på trods af den lille forskel, der er i formuleringen af de to svar kategorier i spørgsmålet om personalets medansvar, en stærk sammenhæng (gammatest $r = 0,419$ ($p = 0,000$)) mellem at have en politik for mad og måltider og så tilbøjeligheden til absolut at påtage sig et medansvar for børnenes kostvaner. Der kan ikke på dette grundlag siges noget om årsag og virkning, blot at der er en tilbøjelighed til, at de to forhold optræder samtidigt.

Har institutionen en madordning?

Dette spørgsmål kan belyse, de muligheder institutionerne har for at udfolde den pædagogiske praksis med henblik på børnenes kostvaner. Hvad en "madordning" helt præcist dækker over er ikke entydigt. I nogle tilfælde kan det dreje sig om morgenmad til børn, der møder særligt tidligt og et mindre mellemmåltid om eftermiddagen. I andre tilfælde betyder det, at der er ansat personale, som indkøber og tilbereder samtlige måltider og mellemmåltider til børnene dagen igennem. Har man en "større" madordning i en institution, kan man have mulighed for indflydelse på både indkøb og forarbejdning og gennemførelse af måltidet og dermed også en langt større "platform" at udøve sin pædagogik overfor børnenes kostvaner på. Har institutionen ikke en madordning, er personalet henvist til at arbejde med mindre mellemmåltider, drikkevarer og at stille krav til forældrene mht. indhold i madpakker, fødselsdagsarrangementer og teoretisk undervisning.

Ud af de 1842 returnerede spørgeskemaer har 48 (3 %) ikke svaret på om de har en madordning, eller de har svaret, at de ikke ved det. 570 (31 %) institutioner bekræfter, at de har en madordning og 1224 (66 %) oplyser, at de ikke har en madordning. Næsten to tredjedele af institutionerne mener ikke, man har en madordning.

Det er nu interessant at undersøge i hvilken udstrækning, der er sammenhæng mellem at institutionen har en madordning og personalets forskellige udtryk for medansvarlighed for børnenes kostvaner. Forventning kunne være at en madordning som et dagligt indslag har en stærk sammenhæng med absolut at anerkende et medansvar for børnenes kostvaner.

Tabel 3: Fordeling af personalets medansvarlighed for børnenes kostvaner i forhold til om institutionen har en madordning eller ej.

			Mener du at personalet har medansvar for børnenes kostvaner			Total
			Ja absolut	Ja delvist	Nej, slet ikke	
Har børnehaven en madordning?	Ja	Antal (i %)	346 (61 %)	223 (39 %)	0 (0 %)	569 (100 %)
	Nej	Antal (i %)	602 (50 %)	605 (50 %)	6 (0 %)	1213 (100 %)
Total		Antal (i %)	948 (53 %)	828 (47 %)	6 (0 %)	1782 (100 %)

Som det fremgår af Tabel 3 er der sammenhæng mellem at have en madordning og så personalets tilbøjelighed til at udtrykke en absolut medansvarlighed for børnenes kostvaner. Sammenhængen er moderat (gammatest $r=0,226$ ($p=0,000$)) og måske ikke så stærk, som man kunne forvente.

Man kan yderligere have en forventning om at en madordning vil have stærk sammenhæng med at institutionen har en politik for mad og måltider.

Tabel 4: Fordelingen af institutioner med mad og måltidspolitik i forhold til om institutionen har en madordning eller ej.

			Har institutionen en mad- og måltidspolitik?			Total
			Ja	Nej	Ved ikke	
Har børnehaven en madordning?	Ja	Antal (i %)	521 (92 %)	45 (8 %)	1 (0 %)	567 (100 %)
	Nej	Antal (i %)	1015 (83 %)	199 (16 %)	3 (1 %)	1217 (100 %)
Total		Antal (i %)	1536 (86 %)	244 (14 %)	4 (0 %)	1784 (100 %)

Af tabel 4 fremgår at 92 % af de institutioner, der oplyser, at de har en madordning også har en politik mht. mad og måltider, og der er således en stærk sammenhæng mellem det at have en madordning og at have en politik for mad og måltider. Det er dog alligevel 8 % af institutioner med madordninger, som oplyser, at de ikke har en politik for mad og måltider. Samtidig fremgår det, at langt størsteparten 83 % af institutionerne er kendetegnet ved at have en politik for mad og måltider, men ikke har en madordning. Samlet har 86 % af institutionerne politik mht. mad og måltider, men der er altså kun 29 procent (521 institutioner) af samtlige institutioner (1784), der både har en politik for mad og måltider og en madordning at praktisere den i. Derudover har 16 % (199 institutioner) af samtlige 1784, hverken en politik for mad og måltider eller madordning. Disse analyser peger således på, at både det at have politikker for mad og måltider og det at have madordninger hver især og tilsammen har god sammenhæng med, at personalet i absolut grad anerkender at have et medansvar for børnenes kostvaner. Analysen viser, at det at have en politik for mad og måltider udover at være mere udbredt også har lidt stærkere association til personalets anerkendelse af medansvar for børnenes kostvaner end det at have madordninger.

Indhold i børnenes madpakker

Indholdet i børnenes madpakker kan betragtes som det "sunde" valg forældrene praktiserer på børnenes vegne, og dermed kan en eventuel ændring i indholdet i madpakken benyttes som en indikator på dette "sunde" valg i hjemmet. I hvilken udstrækning, en given ændring kan knyttes til dagtilbuddets arbejde med sund kost, er mere tvivlsomt. Det foregår en intens fokusering og megen kampagnevirksomhed fra mange forskellige sider vedrørende sund kost og sundhed i almindelighed, hvilket der ikke umiddelbart kan korrigeres for.

Institutionerne har i spørgeskemaet ud fra et skøn oplyst i hvilket omfang børnene har henholdsvis rugbrød, frugt og grønt samt frugtyoghurt og fisk eller fiskepålæg med hjemmefra i dagens madpakke.

Valideringen af spørgeskemaet finder god overensstemmelse mellem institutionernes oplysninger og observationer med hensyn til antallet af børn med rugbrød i madpakken og antallet af børn, der har haft fisk eller fiskepålæg med i madpakken. Det samme gælder tilstedeværelsen af frugtyoghurt samt frugt og grønt i børnenes madpakker. Valideringen efterlyser imidlertid mængdeangivelser (Børsting et al., 2006) s.14.

En frekvens analyse af forekomsten af rugbrød, frugt og grønt samt frugtyoghurt viser følgende:

Tabel 5: Antal børn (i procent) henholdsvis rugbrød, frugt og grønt samt frugtyoghurt og fisk/fiskepålæg i dagens madpakke.

	Få børn	Mindre end halvdelen	Over halvdelen	Hovedparten	Ved ikke	I alt n
Rugbrød	14 (1 %)	27 (2 %)	118 (7 %)	1538 (90 %)	11 (1 %)	1708
Frugt og grønt	4 (1 %)	142 (8 %)	524 (31 %)	996 (59 %)	13 (1 %)	1679
Frugtyoghurt	1328 (79 %)	298 (18 %)	27 (1%)	1 (0 %)	34 (2 %)	1688
Fisk, fiskepålæg	828 (48 %)	640 (37 %)	138 (8 %)	18 (1 %)	92 (4 %)	1734

Disse fordelinger kan naturligvis ved en senere opfølgning gøres til målestok for om endnu flere institutioner vurderer at hovedparten har rugbrød samt frugt og grønt i madpakken, og at flere vurderer, at få børn har frugtyoghurt med. Det kan imidlertid blive vanskeligt at få en forbedring i antallet af børn med rugbrød i madpakken idet over 90 % ligger i den mest fordelagtige kategori allerede. Der er lidt mere differentiering i de andre mål.

Krydstabuleringer af disse variable om indholdet i børnenes madpakker viser imidlertid ingen associationer til, om institutionen har en kostpolitik, eller i hvilken grad personalet udtrykker en større eller lidt mindre grad af medansvar for børnenes kostvaner.

Praksis i institutionerne for drikkevarer og sukkerholdige morgenmadsprodukter o.l.

Institutionerne er blevet bedt om, at vurdere hvor mange dage børnene har fået kiks, kage, sukkersødede morgenmadsprodukter, frugtyoghurt, mælkesnitter og lignende i den forrige ude. På samme måde er institutionerne blevet bedt om, at vurdere hvor mange dage børnene har fået saftvand, sodavand eller kakaomælk. I et tredje spørgsmål spørges til hvor mange gange børnene er blevet tilbudt vand, den forudgående dag.

Valideringen af spørgsmålene om kiks, kage og sukkersødede morgenmadsprodukter finder ud over, at spørgsmålet er lidt uklart formuleret, idet der kan refereres til både medbragte og udleverede ting, at der er en svag tendens til underrapportering i spørgeskemaet. Vedrørende

antallet af børn med rugbrød i madpakken og om hvor mange der har fået kakaomælk, saftvand o.l. er der fundet god overensstemmelse mellem det oplyste og det observerede. Samt at oplysningerne om hvor mange gange børnene har fået vand er præget af større usikkerhed pga. uklar formulering (Børsting et al., 2006) s.14. Følgende tabel viser fordelingen af institutionernes oplysninger og tabellen indeholder rapporteringer fra institutioner med og uden madordninger. I et senere afsnit vil eventuelle forskelle mellem de to institutionstyper blive analyseret.

Tabel 6: Oversigt over tilbud af kiks, kager o.l. servering af søde drikkevarer og vand i alle institutioner.

Så mange dage i sidste uge fik børnene.....	Slet ikke	1-2 dage	3-4 dage	Hver dag	Ved ikke
.....kiks, kage sukkersødede morgenmadsprodukter, frugtyoghurt, mælkesnitter e.l	999 (56 %)	501 (28 %)	57 (3 %)	75 (4 %)	148 (8 %)
.....saftvand, sodavand eller kakaomælk e.l	1533 (84 %)	254 (14 %)	6 (0 %)	12 (1 %)	11 (1 %)
I går fik børnene...		1-2 gange	3-4 gange	5 gange eller mere	
.....serveret vand?		143 (8 %)	740 (41 %)	937 (51 %)	

Institutionerne oplyser, at 8 % af børnene fik serveret vand 1-2 gange i går, medens mere end 50 % har fået serveret vand mere end 5 gang i går. Procenterne skal ses med det forbehold, at mange institutioner har vand frit tilgængeligt for børnene hele dagen. Personalet kan derfor ikke besvare spørgsmålet helt præcist. Der kan således være tale om, at børnene oftere får vand, end der her er opgivet. Desuden er spørgeskemaet besvaret i august 2006, hvor det var ret varmt i Danmark.

Langt størsteparten af institutionerne 1533 (84 %) har ikke serveret saftvand, sodavand eller kakaomælk for børnene indenfor den seneste uge. Samtidig har 18 institutioner (1 %) serveret en af disse tre ting for børnene tre til fem dage i løbet af den seneste uge og 11 (1 %) af institutionerne ved ikke hvor mange gange der er blevet serveret saft, sodavand osv.. Det fremgår ikke af besvarelsene, hvor store mængder disse serveringer indeholder.

999 institutioner (56 %) oplyser, at børnene ikke har fået kiks, sukkersødede morgenmadsprodukter, kager, frugtyoghurt, mælkesnitter eller lignende i løbet af den foregående uge. Dette tal referer til flere institutioner end de, der har opgivet at have en madordning. Dette skyldes sandsynligvis, at ikke alle institutioner, der kan give morgenmad til børn, der møder tidligt, betragter dette som en madordning. Ligeledes kan der i oplysningerne også refereres til indholdet i børnenes madpakker. 132 (8 %) af institutionerne oplyser, at børnene har fået et af de nævnte produkter mellem tre og fem dage i løbet af den foregående uge. Medens 148 (8 %) institutioner noterer, at de ikke ved i hvilken udstrækning, de nævnte produkter er blevet serveret eller har været med i børnenes madpakker.

Med hensyn til både saft, sodavand osv. samt kiks, kager osv. opgives, at disse madvarer tilbydes børnene hver dag i nogle institutioner, og en del institutioner oplyser, at man ikke kender omfanget. Der er således både en mulighed for at skærpe opmærksomheden og eventuelt begrænse indtagelsen af disse produkter. Mængden af disse produkter er ikke oplyst. I et senere afsnit vil niveauet af kiks, kager, sukkersødet morgenmadsprodukter osv., blive benyttet som en indikator for institutionens "sukkertolerance". Det skal huskes, at variabelen sandsynligvis referer både til det, der serveres i institutionen og til indholdet i madpakker, som børnene har med hjemmefra. Denne indikator fortæller noget om den praktiske daglige forvaltning af mad og måltider og eventuelle

fordelagtige ændringer, vil med nogen sandsynlighed kunne knyttes til en øget opmærksomhed på sund kost, mad og måltider og evt. en interventionseffekt af "BørneBoxen".

Forholdet mellem politikområdet, tilstedeværelsen af madordninger og udvalgte indirekte mål for børnenes sunde adfærd mht. kost

I det efterfølgende afsnit sættes udbredelsen af mad- og måltidspolitikker i forhold til hvor mange af børnene, der har rugbrød i madpakken og hvor mange dage i den forløbne uge børnene har fået kiks, kage og sukkersødede morgenmadsprodukter. De to indirekte mål er valgt, fordi tilstedeværelsen af rugbrød i børnenes madpakker indikerer et sundere valg i barnets hjem og indtag af kiks, kage og sukkersødede morgenmadsprodukter indikerer et niveau for "sukkertolerancen" i institutionen. Begge indikatorer refererer til konkret kostadfærd blandt børnene.

I analyserne fokuseres på sammenhænge mellem tilstedeværelsen af politikker for mad og måltider og de nævnte to indikatorer blandt børnene, og der analyseres for eventuelle sammenhænge mellem madordninger og indikatorerne og til sidst analyseres sammenhænge mellem personalets tilkendegivelse af medansvarlighed og indikatorerne.

Politik for mad og måltider og sammenhænge til rugbrød og kiks, kage og lignende?

Som tidligere nævnt har 86 % af respondenterne en politik for mad og måltider, medens 13 % oplyser, at dette ikke er tilfældet i deres institution.

Der kan ikke spores sammenhænge mellem eksistensen af en politik for mad og måltider og niveauet af rugbrød i børnenes madpakker.

Forholdet mellem eksistensen af politik for mad og måltider og om børnenes kostadfærd med hensyn til kiks, kage og sukkersødede morgenprodukter tegner et noget andet billede. Her viser det sig at i 896 (67 %) af de institutioner, der har en politik for mad og måltider, har ingen fået kiks, kage og lignende medens børnene i 100 (10 %) institutioner har fået de nævnte produkter 3-4 dage eller mere. De samme tal for institutioner uden mad- og måltids politik er henholdsvis 96 (46 %) og 29 (14 %). Sammenhængen er stærk og signifikant (gamma test $r=0,329$ ($p=0,000$)).

Tabel 7: Fordeling af antal dage børnene har fået kiks, sukkersødede produkter eller kage og lignende i forhold til om institutionen har en mad – og måltidspolitik.

			I hvor mange dage sidste uge fik børnene kiks, sukkersødet morgenmad og kager				Total
			0 dage	1-2 dage	3-4 dage	Hver dag	
Har institutionen en mad- og måltidspolitik?	Ja	Antal (%)	896 (67 %)	412 (29 %)	45 (3 %)	55 (7 %)	1408 (100 %)
	Nej	Antal (%)	96 (46 %)	86 (41 %)	12 (6 %)	17 (8 %)	211 (100 %)
Total		Antal (%)	994 (61 %)	498 (31 %)	57 (4 %)	73 (5 %)	1622 (100 %)

Umiddelbart kan det ikke fastslås, om det er tilstedeværelsen af en politik for mad og måltider, der bevirker denne forskel. Det virker dog ikke sandsynligt, at et lavere niveau af kiks, kage osv. skulle medføre, at man har en mad- og måltidspolitik. Så eksistensen af en politik for mad – og måltider må tilskrives en direkte betydning for dette forhold.

Madordninger og rugbrød – kiks, kage og lign.

Analyse af fordelingen af rugbrød i børnenes madpakker i institutioner med og uden madordninger viser en tendens til at færre børn har rugbrød i madpakkerne, når der er en madordning. Dette er vel forventeligt, idet en madordning kan betyde, at der serveres frokost i institutionen, og dermed er der større mulighed for at variere indholdet.

Der er imidlertid en anden forskel mellem de institutioner, der har en madordning og den langt større andel (66 %), der ikke har. Af Tabel 8 fremgår at børn i institutioner uden madordning oftere får kiks, sukkersødet morgenmad og kager. Sammenhængen er svag men signifikant (gamma test $r=0,158$ $p=0,001$).

Tabel 8: Krydstabulering af antal dage i sidste uge børnene har fået kiks, sukkersødet morgenmad eller kager, fordelt på om institutionen har madordning eller ej.

			I hvor mange dage fik børnene kiks, sukker, morgenmad og kager				Total
			0 dage	1-2 dage	3-4 dage	Hver dag	
Har børnehaven en madordning	Ja	Antal (%)	344 (66 %)	149 (29 %)	13 (2 %)	15 (3 %)	521 (100 %)
	Nej	Antal (%)	639 (59 %)	347 (32 %)	42 (4 %)	59 (5 %)	1087 (100 %)
Total		Antal (%)	983 (61 %)	496 (31 %)	55 (3 %)	74 (5 %)	1608 (100 %)

Børnene i institutioner med madordning tilbydes således også vand ved flere lejligheder end børn i institutioner uden madordning ($p=0.022$).

Der findes imidlertid ingen forskel mellem institutioner med og uden madordning med hensyn til hvor ofte børnene får serveret saft, sodavand og kakaomælk. Som tidligere nævnt vurderer mere end 83 % af samtlige institutioner, at børnene slet ikke har fået de nævnte produkter i løbet af den seneste uge.

Den svage positive sammenhæng, der er mellem at have en madordning og et lavere niveau af kiks, kager osv. i institutionen, ophæves, når der i analysen statistisk korrigeres for personalets grad af medansvarlighed for børnenes kostvaner. Også her er der naturligvis en dynamisk relation mellem personalets holdning til børnenes kostvaner, og det at have en madordning. Begge forhold har sammenhæng til niveauet af kiks, kager o.l.. Men personalets holdning har en stærkere association til et lavere tilbud af kiks, kager osv. end det at institutionen har en madordning.

Personalets holdning til medansvarlighed for børnenes kostvaner

Som tidligere vist tilkendegiver stort set samtlige institutioner, at de har et medansvar for børnenes kostvaner, og der kan kun skelnes mellem om man delvist har eller absolut har et medansvar. Denne undersøgelse viser, at der er moderat sammenhæng (gammatest $r = 0,280$ ($p = 0,000$)) mellem graden af personalets ansvar for børnenes kostvaner og niveauet af kiks, kager o.l. i institutionerne. Både det, at institutionen har en politik for mad og måltider og personalets holdninger, har hver for sig positiv association til niveauet af kiks, kager ol.

Korrigeres sammenhængen mellem niveauet af kiks, kager osv. og det at have en politik for mad og måltider for personalets medansvar for børnenes kostvaner fastholdes sammenhængen. Resultatet tyder således på, at det at have en politik for mad og måltider har stærkere association til niveauet for kiks, kager og dermed "sukker tolerancen" i institutionen end personalets holdning til børnenes kostvaner.

Begge forhold har selvstændig sammenhæng med den daglige praksis mht. niveauet af kiks, kager osv. men det at have en politik for mad og måltider har den tætteste sammenhæng. Det skal understreges, at årsag og virkning ikke umiddelbart kan fastlægges, men en fornuftsaseret vurdering siger, at det er eksistensen af politikker for mad og måltider og personalets holdninger til børnenes kostvaner som påvirker niveauet af kiks, kager o.l. i institutionen og ikke omvendt.

Denne undersøgelse viser en høj grad af sammenhæng i personalets holdninger og eksistensen af politikker, når det gælder dynamikken i daglig praksis med hensyn til mad- måltider og konkret kost adfærd blandt børnene i institutionerne. Det forekommer ikke meningsfyldt at se på personalets holdninger og politikker isoleret og hver for sig. Dog kan der argumenteres for, at netop børnenes kostvaner er et lidt "følsomt" emne, hvor personalet kan have god støtte af en skriftlig og klar politik både i det daglige arbejde, men også i forhold til forældrene og de madpakker, børnene medbringer hjemmefra.

Opsamling på temaet mad og måltider

I denne undersøgelse bekræfter hele 86 % af respondenterne, at de har en politik for mad og måltider, medens 13 % oplyser, at de ikke har en sådan. I de tidligere undersøgelser om udbredelse af kostpolitik i dagtilbud opgiver kommunernes forvaltninger i 2003 at de har kostpolitikker i 43 % af kommunerne (Andersen et al., 2004a) medens 39 % af institutionerne i 2004 oplyser, at de har en politik på området (Lissau et al., 2006).

Disse forskelligheder rummer sandsynligvis en udvikling i retning af større udbredelse af skriftlige politikker. Dette sandsynliggøres af at virksomhedsplaner og lignende har vundet indpas og ikke mindst, at der siden 2004 har været lovkrav om pædagogiske læreplaner i dagtilbud for børn under 6 år. Dette har naturligvis også betydning vedrørende kost, mad og måltider.

Af undersøgelsen fremgår at mere end 30 % af institutionerne indenfor det seneste halve år har arbejdet med politik for mad og måltider. En fremtidig undersøgelse kunne yderligere søge at afdække eventuelle forskelle mellem børnehaver og de forskellige aldersgrupper i integrerede institutioner og forhold vedrørende omfang, indhold og opfølgning på politikker for mad og måltider.

Denne undersøgelse finder en stærk sammenhæng mellem eksistensen af en politik for mad og måltider og færre serveringer af kiks, kager og sukkersødede morgenmadsprodukter. En politik for mad- og måltider hænger således sammen med et lavere niveau af kiks, kager osv. uafhængigt af om personalet i delvis eller absolut grad tilkendegiver, at de har et medansvar for børnenes kostvaner.

Personalets holdning til børnenes kostvaner har også en god og selvstændig sammenhæng med omfanget af kiks og kager i institutionen, og det er ikke meningsfuldt at se på politikker for mad og måltider uafhængigt af personalets holdninger til børnenes kostvaner, da der efter al sandsynlighed eksisterer en gensidig og dynamisk relation mellem disse forhold. Eksistensen af en politik for mad og måltider kan dog synliggøre, skærpe og medvirke til at fastholde personalets og også forældrenes opmærksomhed på institutionens praksis på dette område, og dermed påvirke børnenes læring og konkrete adfærd mht. mad og måltider i en sundere retning.

Med hensyn til børnenes madpakker finder denne undersøgelse, at hovedparten af børnene i 90 % af børnehaverne har rugbrød i madpakkerne og hovedparten af børnene i 59 % af børnehaverne også har frugt og grønt i madpakkerne. Niveauet af rugbrød i madpakken og medbragt frugt og grønt har ikke sammenhæng med om institutionen har en kostpolitik eller om personalet udtrykker en stor eller større tilslutning til, at de har et medansvar for børnenes kostvaner. Noget tyder således på, at forældrene i handling viser en rimelig sund vej, når det gælder denne grundlæggende del af børnenes frokost.

To tredjedele af de responderende institutioner i denne undersøgelse oplyser, at de ikke har en madordning. Omfang og indhold i af madordningen er ikke nærmere defineret i denne undersøgelse. Kommunernes forvaltninger oplyser således i 2003, at kun 20 % af kommunerne har kostordninger for deres børnehaver. Ud af disse har 40 % frokost til børnene og 42 % serverer morgen- og eftermiddagsmad (Andersen et al., 2004a) s.6. Børnehaverne oplyser selv i 2004 at 83 % serverer morgenmad og at i 91 % af børnehaverne medbringer børnene selv frokost (madpakker), og at børnene i 60 % af børnehaverne får serveret et mellemmåltid om eftermiddagen (Lissau et al., 2006) s.4. Noget tyder således på, at uanset hvem der umiddelbart stiller budget til rådighed (forvaltningen eller forældrene), medbringer børnene i børnehaverne sædvanligvis selv frokost (madpakker), og at børn, der møder tidligt, kan få et morgenmåltid, og mere end halvdelen af børnene tilbydes et let eftermiddagsmåltid.

Af denne undersøgelse fremgår, at under 30 % af samtlige responderende institutioner både har en politik for mad og måltider og en madordning at praktisere den i, og at 8 % af de institutioner, der har en madordning, ikke har en politik for mad og måltider.

Der kan yderligere spores en forskel mellem institutioner med og den langt større andel uden madordninger, idet institutioner med madordning rapportere et højere indtag af vand og et lavere niveau af kiks, kager, sukkersødede morgenmadsprodukter o.l.. Den fordelagtige sammenhæng mellem det at have en madordning og et lavere niveau af kiks, kager osv. ophæves imidlertid, når der i analysen statistisk korrigeres for personalets grad af ansvarlighed for børnenes kostvaner. Niveauet af kiks, kager o.l. i institutionen har altså stærkere association til personalets holdning til børnenes kostvaner end til eksistensen af en madordning.

Selv om det kan være vanskeligt at se betydningsmæssige forskelle i absolut eller delvist at har et medansvar for børnenes kostvaner, kan denne undersøgelse påvise en positiv sammenhæng mellem absolut at påtage sig et ansvar for børnenes kostvaner og at arbejde i en institution med både politikker for mad og måltider samt at institutionen har en madordning.

Tema 2: Bevægelse og fysisk aktivitet

Indledningsvis vil udbredelsen og indholdet af politikker for bevægelse og fysisk aktivitet blive beskrevet. Derefter vil dele af institutionernes daglige praksis i form af personalets initiativer til leg og fysisk aktivitet blive beskrevet sammen med udbredelse af konkrete forhold såsom idrætsordninger og krav til udendørs leg og bevægelse, der kunne fremme bevægelse og fysisk aktivitet, efterfulgt af udvalgte indikatorer for bevægelse i form af børnenes status mht. motorik og deres fysiske aktivitetsmængde. Afsnittet vil afslutningsvis analysere associationer mellem politikker for bevægelse og fysisk aktivitet, personalets holdning til børnenes fysiske aktivitet og indikatorerne for børnenes bevægelse og fysiske aktivitet.

Bevægelsespolitik i institutionerne

Af 1842 returnerede spørgeskemaer fra institutionerne har 1017 (55 %) bekræftet, at man har en bevægelsespolitik og 774 (42 %) svaret nej til spørgsmålet. Medens 19 institutioner svarer, at de ikke ved det, og 19 institutioner ikke har svaret på spørgsmålet.

Hos de 1017 institutioner, der har en bevægelsespolitik indgår en eller flere af følgende elementer i forskellige grad:

krav til udendørs leg og bevægelse	(50 %)
krav til indendørs leg og bevægelse	(40 %)
ordning for idræt	(26 %)
anbefaling for transport til og fra institutionen	(8 %)
ingen af disse	(2 %)

Der er således 42 procent af institutionerne, der ikke har en politik med hensyn til bevægelse og fysisk aktivitet. I hvilken udstrækning indholdet af bevægelsespolitikkerne berører andet end en regulering i retning af, at børnene skal være ude i et vist tidsrum, eller at de ikke må løbe på indendørs gangarealer og lignende, er ikke muligt at afdække på baggrund af de oplysninger, der her er tilgængelige. Det er således vanskeligt mere præcist at pege på, i hvilken udstrækning bevægelsespolitikkerne direkte er formulerede for at fremme eller blot regulere bevægelse og fysisk aktivitet.

Kun en institution mener slet ikke at - og en ved ikke om, de har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet, medens resten tilslutter sig delvis eller absolut at have et medansvar for børnenes fysiske aktivitet, og 13 institutioner ikke har svaret på spørgsmålet jvf. Tabel 9. Tilslutningen betyder at fremtidige analyser med denne variabel, som regel kun vil indeholde de to graderinger af positive svarkategorier.

Tabel 9: Mener du at institutionen har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet?

	Ja, absolut	Ja, delvist	Nej, slet ikke	Ved ikke	Ej svaret	Total
Mener du, at institutionen har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet?						
Antal	1399	428	1	1	13	1842
(%)	(76 %)	(23 %)	(0 %)	(0 %)	(1 %)	(100 %)

Selv om der ikke kan redegøres for, hvilket betydningsindhold institutionerne har lagt til grund for at tilkendegive at de delvis eller absolut mener at have et medansvar for børnenes fysiske aktivitet, så viser opdelingen sig at relatere til faktiske forhold i institutionens dagligdag.

I Tabel 10 ses fordelingen af de to positive kategorier af medansvar for børnenes fysiske aktivitetsniveau på institutioner med eller uden bevægelsespolitik.

Tabel 10: Institutionens ansvar for børnenes fysiske aktivitet fordelt på om institutionen har en bevægelsespolitik eller ej.

		Har institutionen en bevægelsespolitik?				Total
		Ja	Nej	Ved ikke		
Mener du at institutionen har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet?	Ja, absolut Antal (%)	843 (61 %)	526 (38 %)	14 (1 %)	1383	
	Ja, delvis Antal (%)	172 (41 %)	243 (58 %)	5 (1 %)	420	
Total		1015 (56 %)	76 (43 %)	19 (1 %)	1803	

Der er en klar og stærk positiv association (gamma test $r=0,375$ ($p=0,000$)) mellem at have en bevægelsespolitik, og absolut at anerkende at institutionen har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet.

Bevægelse i dagligdagen i institutionen

Institutionerne har oplyst hvor mange dage i den forløbne uge personalet har igangsat aktiviteter og leg, der har gjort børnene fysisk aktive ude eller indenfor. Fordelt på de forskellige institutionstyper ser besvarelsene således ud:

Tabel 11: Antal dage personalet har igangsat leg og aktiviteter, der har gjort børnene fysisk aktive fordelt på institutionstype.

			Hvor mange gange i den forløbne uge har personalet igangsat aktiviteter og leg, der har gjort børnene fysisk aktive?				Total
			1 dag	2 dage	3 dage	> 4 dage	
Institutionstype	Børnehave	Antal i % af inst. type	90 (9 %)	219 (22 %)	294 (30 %)	385 (39 %)	988 (100 %)
	Integreret institution	Antal i % af inst. type	47 (8 %)	143 (23 %)	190 (31 %)	231 (38 %)	611 (100 %)
	Specialbørnehave	Antal i % af inst. type	0 (0 %)	1 (8 %)	1 (8 %)	10 (83 %)	12 (100 %)
Total		Antal i % af inst. type	137 (8 %)	363 (23 %)	485 (30 %)	626 (40 %)	1611 (100 %)

Af Tabel 11 fremgår at specialbørnehaverne adskiller sig markant fra de andre institutionstyper mht. personalets initiativer på børnenes vegne mht. fysisk aktivitet. Undersøgelsen rummer ikke oplysninger, der med sikkerhed gør at alle specialbørnehaver er blevet identificeret. Der er således stadig et antal specialinstitutioner i de andre grupper.

Gennemføres en analyse af forskellene mellem børnehaverne og de integrerede institutioner uden specialbørnehaverne, findes ingen forskelle de to institutionstyper imellem mht. til igangsætning af fysisk aktivitet og leg. En tilsvarende analyse også uden specialbørnehaverne, finder heller ingen forskelle mht. igangsætning af fysisk aktivitet og leg fordelt på institutionens størrelse i form af de otte grupper, der er beskrevet i Tabel 1 side 14. Institutionens type og størrelse har altså ikke association til i hvilket omfang, der igangsættes leg og fysisk aktivitet, når der ses bort fra specialbørnehaverne.

Analyse af sammenhængen mellem personalets initiativer mht. fysisk leg og aktivitet og personalets grad af medansvar for børnenes fysiske aktivitet viser, moderat positiv sammenhæng, således at en højere grad af medansvar associerer til, at personalet oftere tager initiativ til fysiske lege og aktivitet. På samme vis er der positiv sammenhæng mellem, at institutionen har en bevægelsespolitik og flere initiativer til fysiske lege fra personalets side. I begge tilfælde er associationen moderat (gammatest $r > 0,242$ ($p=0,000$)). Begge forhold har således selvstændig og positiv sammenhæng med at sætte fysiske lege og aktiviteter i gang med børnene.

Dog tyder en analyse af sammenhængen mellem personalets initiativer mht. fysiske lege og aktiviteter og forekomsten af en bevægelsespolitik statistisk korrigeret for betydningen af personalets grad af medansvar på, at personalets medansvarlighed for børnenes fysiske aktivitet vejer tungere end eksistensen af en bevægelsespolitik, når det gælder igangsætning af leg og fysisk aktivitet.

Indirekte mål for bevægelse og fysisk aktivitet

Institutionerne er blevet bedt om, at vurdere i hvilket omfang børnene har en alderssvarende motorik, samt i hvilket omfang børnene imødekommer de af Sundhedsstyrelsen i 2006 anbefalede 60 minutters daglig bevægelse og fysisk aktivitet af moderat karakter, heraf 2 gange om ugen med højintensitet i 30 minutter.

Valideringen af spørgsmålene finder på trods af usikkerhed mht. til hvad fysisk aktivitet er, en god overensstemmelse mellem observation og oplysninger om antallet af børn, der har været fysisk aktive i 60 minutter af moderat karakter. Det er vanskeligere at observere fysisk aktivitet af højintens karakter, men det konkluderes, at der er en overrapportering, og at pædagogerne er tilbøjelige til at dæmpe børnene, når de bliver forpustede og svedige. Valideringen af hvor mange gange personalet igangsætter aktiviteter, der gør børnene fysisk aktive lykkedes ikke, og der er ikke gennemført validering af vurderingen af børnenes motoriske status (Børsting et al., 2006) s.17.

Motorik

Institutionerne er blevet bedt om at give en umiddelbar vurdering af i hvilken udstrækning børnene er alderssvarende med henblik på om de kan stå på et ben, hoppe med samlede ben, løbe hen til et udpeget mål, kravle på alle fire, hænge i armene, gå balance på en linie, kaste eller gribe en bold. Børnene har altså ikke gennemført bevægelserne i forbindelse med vurderingen. Vurderingen er gjort på baggrund af en umiddelbar og generel vurdering af det pædagogiske personale.

Tabel 12: Generel vurdering af omfanget af børn med alderssvarende motorik fordelt på institutionstype.

			Hvor mange børn på stuen er udviklet alderssvarende motorisk ?				
			få børn	under halvdelen	over halvdelen	hovedparten	total
Institutions type	Børnehave	Antal i % af inst.type	8 (1 %)	26 (2 %)	213 (19 %)	857 (78 %)	1104 (100 %)
	Integreret institution	Antal i % af inst.type	6 (1 %)	13 (2 %)	110 (16 %)	548 (81 %)	677 (100 %)
	Specialbørnehave	Antal i % af inst.type	6 (50 %)	5 (42 %)	1 (8 %)	0 (0 %)	12 (100 %)
Total		Antal i % af inst.type	20 (1 %)	44 (3 %)	324 (18 %)	1405 (78 %)	1793 (100 %)

Tabel 12 viser, at der er en klar sammenhæng mellem institutionstype og omfanget af børn med alderssvarende motorik ud fra en generel vurdering. Specialbørnehavernes særlige børnegruppe adskiller sig ikke overraskende væsentligt på dette område. Når specialbørnehaverne trækkes ud af analysen forsvinder forskellene i motorisk status mellem børnehaver og integrerede institutioner.

Derudover kan det undre, at der i alt i børnehaver og integrerede institutioner er 53 (2,9 %) institutioner, som vurderer, at op til halvdelen af børnene ikke er alderssvarende udviklet motorisk. Dette er en meget høj andel, som kan skyldes vurderingsformen, det generelle og summariske skøn. Men det kan også skyldes, at der stadig er en ukendt andel af specialbørnehaver i denne gruppe. En analyse af sammenhænge mellem institutionernes børnetal (Tabel 1 side 14) og børnenes motoriske status finder ingen sammenhænge mellem disse to forhold.

Heller ikke eksistensen af en bevægelsespolitik eller personalets grad af medansvarlighed for børnenes fysiske aktivitet har association til børnenes motoriske status.

Mængde og intensitet

Sundhedsstyrelsen opfordrer børn og unge under 18 år til dagligt at være aktive af mindst 60 minutters varighed med moderat intensitet og mindst to gange om ugen at gennemføre fysik aktivitet af høj intensitet af 20-30 minutters varighed. Med hensyn til fysisk aktivitet af mere intens karakter, er det relevant at betragte daglig leg og aktivitet af kortere varighed med høj intensitet, som mere oplagt for denne aldersgruppe frem for længere varende høj-intens fysisk aktivitet af egentlig træningsmæssig karakter. Derfor refererer spørgsmålet i denne undersøgelse til intens aktivitet af under 10 minutters varighed.

De specialbørnehaver, der er identificeret, indgår ikke i disse analyser, men der kan som nævnt fortsat være et mindre antal specialbørnehaver med.

Institutionernes besvarelser er opstillet i tabel 13 og tabel 14.

Tabel 13: Hvor mange børn har været fysisk aktive mindst moderat intensitet, 60 min. eller mere i dag?

		Antal institutioner	Procent af total
	Få børn	80	4
	Under halvdelen	100	6
	Over halvdelen	395	22
	Hovedparten	1211	66
	Ikke besvaret / ved ikke	38	2
Total antal institutioner		1824	100

Af Tabel 13 fremgår at 180 institutioner (10 %) angiver, at under halvdelen af børnene har været fysisk aktive af moderat karakter mindst en time den dag. Dette kan hænge sammen med den antagelse, der tidligere er blevet fremsat, at der fortsat er en andel af specialbørnehaver, som vi ikke har kunnet identificere. Med dette forbehold er der dog alligevel kun 1211 institutioner (66%), som mener, at hovedparten af børnene har været fysisk aktive i 60 minutter af moderat karakter.

Med hensyn til fysisk aktivitet af mere intens karakter, er det vanskeligt umiddelbart at omsætte Sundhedsstyrelsen anbefalinger til børn i 3- 6 års alderen. Børn i denne alder bevæger sig naturligt i små hyppigt skiftende sekvenser af meget høj intensitet og sekvenser med ingen eller meget lav intensitet. Det er sjældent, at en 3-6 årig spontant bevæger sig kontinuert med høj intensitet i 10 minutter.

Tabel 14: Hvor mange børn har leget eller været så fysisk aktive i dag, at de har været forpustede (puls høj > 10 min).

		Antal institutioner	Procent af total
	Få børn	313	17
	Under halvdelen	480	26
	Over halvdelen	590	32
	Hovedparten	284	16
	Ikke besvaret / ved ikke	157	9
Total antal institutioner		1824	100

Af Tabel 14 fremgår at 739 (43 %) af institutionerne oplyser, at under halvdelen af børnene har leget eller været fysisk aktive med høj puls i 10 minutter i løbet af dagen.

En krydstabulering af de to variable om fysisk aktivitet viser, at der ikke så overraskende er en stærk positiv association (gamma $r= 0,512$ ($p=0,000$)) mellem at lege og været fysisk aktiv af 60 minutters varighed og samtidig at være fysisk belastet i form af at have høj puls. Det betyder imidlertid også, at der er stærk sammenhæng mellem ikke at være fysisk aktiv i 60 minutter og så heller ikke at være fysisk aktiv med høj intensitet. At der er en gensidighed i disse to variable styrker variablene noget mht. til validitet.

Der kan på samme måde konstateres en god positiv association (gammatest $r =0,318$ ($p = 0,000$)) mellem hvor mange af børnene, der har været fysisk aktive i mindst en time med moderat intensitet og så andelen af børn, der vurderes at være alderssvarende udviklet motorisk, når man ser bort fra specialinstitutionerne. Associationen mellem børnenes fysiske aktivitets niveau og børnenes status mht. motorisk udvikling, støtter således validiteten af den noget generelle og summariske vurdering, der ligger til grund for vurderingen af børnenes motoriske udvikling.

I den sammenhæng skal det understreges, at alle variable er selvrapporteringer, og det er dem, der associerer til hinanden. Selv om observationsundersøgelsen anerkender en rimelig grad af overensstemmelse mellem selv vurderingerne af omfanget af fysisk aktivitet af moderat karakter, og det de observerer (Børsting et al., 2006), så er ingen af disse vurderinger sat i forhold til mere "objektive" mål på børnenes konkrete fysiske aktivitets niveau eller deres motoriske funktionsniveau.

Uddybende analyse af forholdet mellem politikområdet, holdning til medansvar for børnenes fysiske aktivitet og indirekte mål for børnenes fysiske adfærd.

I de forudgående afsnit er de institutioner, der har besvaret spørgeskemaet beskrevet mht. udbredelse og indhold af politik for bevægelse og fysisk aktivitet samt i hvilken udstrækning institutionens personale tilkender sig et medansvar for børnenes fysiske aktivitet. I det efterfølgende afsnit skal indirekte mål for børnenes fysiske aktivitet sættes i relation til disse to overordnede variable. Som indirekte mål for børnenes fysiske aktivitet benyttes omfanget af børn, der har leget eller været fysisk aktive i mere end 60 minutter og omfanget af børn, der vurderes at være alderssvarende motorisk udviklet.

Tabel 15: Fordeling af institutioner hvor børnene har været fysisk aktive mindst 60 minutter den pågældende dag i forhold til kombinationer af personalets absolutte eller delvise medansvar for børnenes fysiske aktivitet og om der er bevægelsespolitik i institutionen. (uden specialbørnehaver).

Fysisk aktiv mindst 60 minutter i dag	Få børn	Mindre end halvdelen	Over halvdelen	Hovedparten	Ved ikke	Total
Institutioner der absolut er medansvarlige og har bevægelsespolitik Antal (%)	22 (3%)	34 (4%)	158 (19 %)	617 (74 %)	9 (1%)	840 (100%)
..... absolut er medansvarlige men ikke har bevægelsespolitik Antal (%)	35 (7 %)	32 (6 %)	119 (23 %)	333 (63 %)	7 (1 %)	526 (100%)
..... delvist medansvarlige og har bevægelsespolitik Antal (%)	5 (3 %)	15 (9 %)	44 (26 %)	105 (61 %)	1 (1 %)	170 (100%)
..... delvist medansvarlige men ikke har bevægelsespolitik Antal (%)	17 (7 %)	18 (7 %)	68 (28 %)	132 (54%)	7 (3%)	242 (100%)

En nærlæsning af tabel 15 viser, at procentfordelingerne i hovedsagen er mere fordelagtige for de institutioner hvor personalet absolut tilkender sig et medansvar for børnenes fysiske aktivitet uafhængigt af om institutionen har en bevægelsespolitik. Dette bekræftes af en chi² test korrigeret for om institutionen har en bevægelsespolitik. Disse resultater tyder således på, at børnenes fysiske aktivitetsniveau er tæt associeret til personalets tilkendegivelse af absolut at have et medansvar for børnenes fysiske aktivitet.

En tilsvarende undersøgelse af fordeling af institutioners vurderinger af omfanget af børn med alderssvarende motorik viser ingen forskelle mellem institutioner grupperet efter forekomsten af bevægelsespolitik og personalets grad af medansvar for børnenes fysiske aktivitet. Data ikke vist.

Ordninger for idræt

På linie med at have en madordning, kan det, at have en ordning for idræt, være en institutionaliseret platform for en pædagogisk praksis for bevægelse og fysisk aktivitet.

En nærmere analyse af sammenhænge mellem om institutionen har en idrætsordning og de tre indikator variable – børnenes motoriske status, omfang af fysisk aktivitet og omfang af højintens fysisk aktivitet viser, at en idrætsordning ikke har association til hverken børnenes motoriske status eller til fysisk aktivitet af højintens karakter. Faktisk viser undersøgelsen en svag, men negativ sammenhæng mellem børnenes omfang af fysisk aktivitet og det at have en ordning for idræt (gamma test $r = -0,190$ ($p = 0,001$)).

Fremtidige undersøgelser bør efterlyse nærmere information om hvordan disse ordninger for idræt er organiseret for eksempel med hensyn til frekvens, omfang og indhold.

Opsamling af tema om bevægelse og fysisk aktivitet

Af 1842 returnerede spørgeskemaer fra institutionerne har 1017 (55 %) bekræftet, at man har en politik for bevægelse og fysisk aktivitet, og der er nærmest 100 % tilslutning til, at personalet har et medansvar for børnenes fysiske aktivitet.

67 % af institutionerne oplyser at hovedparten af børnene har været fysisk aktive i mindst en time af moderat intensitet den pågældende dag. Der er god sammenhæng mellem det at have været fysisk aktiv af en times varighed og så de andre fysisk parametre, motorisk funktionsniveau og fysisk aktivitet af høj intensitet.

Undersøgelsen viser en sammenhæng mellem personalets anerkendelse af at have et medansvar for børnenes fysiske aktivitet og omfanget af børn, der har været fysisk aktive i mindst en time pr. dag med moderat intensitet.

Der kan ikke spores positive sammenhænge mellem at have en idrætsordning og børnenes fysiske aktivitetsmængde, mængde fysisk aktivitet med høj intensitet og børnenes motoriske funktionsniveau.

Det skal understreges, at de benyttede variable er selvrapporteringer fra institutionens personale.

Tema 3: Hygiejne – håndvask

Retningslinier for hvornår børnene skal vaske hænder

Ud af de 1842 skemaer, der er modtaget, har 46 ikke besvaret spørgsmålet og 7 institutioner oplyser, at de ikke er bekendt med, om der er retningslinier i institutionen. 62 institutioner (3 %) oplyser, at der ikke er retningslinier med hensyn til håndvask for børnene, medens 1727 institutioner (94 %) oplyser, at de har retningslinier med hensyn til håndvask for børnene. Institutionerne er blevet bedt om at oplyse, i hvilke situationer personalet opfordrer børnene til at vaske hænder.

Børnene i institutionen opfordres til at vaske hænder:

97 % efter toiletbesøg

96 % når de skal spise

68 % når de kommer ind, efter at have leget ude

56 % når de har pudset næse nyst eller hostet

>1 % opfordrer ikke børnene til håndvask

>1 % oplyser, at de ikke kender retningslinierne

Valideringen af spørgeskemaet finder at dette spørgsmål er stærkt overvurderet, idet observationerne af praksis lå langt under det rapporterede niveau af opfordringer (Børsting et al., 2006). Der kan således være tale om en ønskeværdig situation snarere end de faktiske forhold.

Institutionerne er derudover blevet spurgt om, hvor vigtigt det er, at vaske hænder for forebyggelse af infektioner blandt børn og personale. Og om i hvilken udstrækning personalet har et medansvar for børnenes personlige hygiejne.

1730 (96 %) institutioner oplyser at håndvask er meget vigtigt for forebyggelse af infektioner blandt børn og personale, medens 58 (3 %) af institutionerne, mener det er lidt vigtig. 7 institutioner oplyser imidlertid, at det er meget lidt eller slet ikke vigtigt med håndvask i forebyggelse af infektioner. Der er således stor tilslutning til at håndvask forebygger infektioner hos børn og personale. Hvilket sandsynligvis er med til at give en overrapportering, når det gælder oplysninger om hvor tit personalet opfordrer til håndvask. Dog angiver 7 institutioner, at man overhovedet ikke finder håndvask væsentlig i forbindelse med forebyggelse af infektioner.

Tabel 16: Mener du, at personalet i daginstitutionen skal tage et medansvar for børnenes personlige hygiejne?

	Antal institutioner	Procent af total
1 Nej, slet ikke	10	1
2 Ja, delvis	482	26
3 Ja, absolut	1301	71
4 Ved ikke	3	0
5 Ej svaret	46	2
Total antal institutioner	1842	100

Af tabel 16 fremgår at en meget stor procentdel af institutionerne også tilslutter sig et absolut eller delvis medansvar for børnenes personlige hygiejne. Her er dog lidt mere differentiering end i det

foregående spørgsmål. Dette kan muligvis ligge i, at formuleringen "personlig" hygiejne kan rumme mere end håndvask og f.eks. kunne være af mere intim eller generel karakter.

Tema 4: Sociale kompetencer

Spørgsmålene om børnenes sociale kompetencer har tre fokusområder sociale relationer, evne til samarbejde og konfliktløsning. Hver kategori er dækket ind ved hjælp af 3-4 spørgsmål.

En del praksiserfaringer hævder, at børn, når de er fysisk aktive, samtidig lærer sociale kompetencer. Der er derfor analyseret for sammenhænge mellem fysisk aktivitets niveau af mindst en times varighed og så udvalgte sociale kompetencer.

Der er således valgt en variabel fra hver kategori - børnenes relationer, deres samarbejde og deres konfliktløsning. Fra hver kategori er valgt den variabel med den bedste spredning. Variablene er spørgsmål 39 (se bilag 1) Hvor mange børn på en stue, der har 3-4 relationer til andre børn? Spørgsmål 44, Hvor mange børn på en stue, der kan samarbejde med mere flere end to andre børn? Og spørgsmål 46, Hvor mange børn på en stue kan i nogen grad selv løse konflikter?

Der findes signifikante positive associationer mellem fysisk aktivitetsniveau i form af at være moderat fysisk aktiv af moderat karakter i mere end en time og de tre udvalgte variable om sociale kompetencer ($p < 0,05$). Sammenhængene er dog svage med undtagelse af associationen mellem evnen til i nogen grad at kunne løse konflikter selv og fysisk aktivitet, som opnår en moderat sammenhæng (gamma $r = 0,201$ ($p=0,000$)). Resultatet støtter således i nogen grad at fysisk aktivitet og sociale kompetencer følges ad.

Dette resultat siger ikke noget om årsag og virkning – snarere at et relativt højt fysisk aktivitetsniveau er vanskeligt i længere tid af gangen, hvis ikke børnene samtidig kan løse konflikter i nogen grad – altså netop at de to forhold forudsætter hinanden.

Behov for kursus og kompetence udvikling?

Afslutningsvis har man bedt institutionerne vurdere i hvilken udstrækning man har brug for efteruddannelse eller kompetenceudvikling indenfor mad, bevægelse, hygiejne og social kompetence.

Tabel 17: I hvor høj grad mener du, at personalet har behov for kurser og kompetenceudvikling inden for mad, bevægelse, personlig hygiejne og sociale kompetencer?

		Antal institutioner	Antal i procent
	1 I høj grad	668	37
	2 I mindre grad	1025	56
	3 Slet ikke	61	3
	4 Ved ikke	55	3
	5 Ej svaret	15	1
Total antal institutioner		1824	100

668 (37 %) institutioner oplyser, at de har brug for kurser og kompetenceudvikling og mere end halvtreds procent oplyser, at der er mindre brug for dette. En fremtidig undersøgelsen kunne yderligere afdække, om der er forskel på behovet for efteruddannelse indenfor hvert enkelt tema samt om det gælder faglig viden og/eller pædagogiske og praktiske ideer.

Referencer

- Andersen, J., Gundelach, S., & Rasmussen, K. (2004b). *Børnehavernes måltider - en undersøgelse om kostordninger, sundhed og spisevaner i børnehaver*. Århus: UdviklingsForum.
- Andersen, J., Gundelach, S., & Rasmussen, K. (2004a). *Kommunernes Kostordninger & Kostpolitik i Daginstitutioner*. Århus: UdviklingsForum.
- Andersen, L. Ø. & Jakobsen, K. U. (2004). *Introduktion til statistik med SPSS*. (1 ed.) Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Børsting, L., Mørk, T., & Nielsen, C. B. (2006). *Analyse og vurdering af nulpunktstællingen for BørneBoxen - observationer og interviews i ni sjællandske institutioner*.
- Brus, A. (2005). *Tagfat nu. En rapport om idrætsbørnehaver og børnehaveidræt*.
- Davison, K. K. & Birch, L. L. (2001a). Weight Status, Parent Reaction, and Self-Concept in Five-Year-Old Girls. *Pediatrics*, 107, 46-53.
- Davison, K. K. & Birch, L. L. (2001b). Weight Status, Parent Reaction, and Self-Concept in Five-Year-Old Girls. *Pediatrics*, 107, 46-53.
- Fagt, S., Mathiessen, J., Biloft-Jensen, A., Groth, M. V., Christensen, T., Hinsch, H.-J. et al. (2004). *Udvikling i danskernes kost 1985 2001. Med fokus på sukker og alkohol samt motivation og barrierer for sund livsstil*. Silkeborg: Danmarks Fødevare- og Veterinærforskning.
- Franklin, J., Denyer, G., Steinbeck, K. S., Caterson, I. D., & Hill, A. J. (2006). Obesity and Risk of Low Self-esteem: A Statewide Survey of Australian Children. *Pediatrics*, 118, 2481-2487.
- French, S., Story, M., & Perry, CL. (1995). Self-esteem and obesity in children and adolescents: a literature review. *Obesity Research*, 3, 479-490.
- Grahn, P., Mårtensson, F., Lindblad, B., Nilson, P., & Ekman, A. (1997). *Ute på dagis . Hür använder barn daghemsgården? Utformningen af daghemsgården och dess betydelse for lek, motorisk och koncentrationsförmåga*. Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet MOVIMUM.
- Hill, A. J. & Silver, E. (1995). Fat, friendless and unhealthy: 9-year old children's perception of bodyshape stereotypes. *International journal of obesity and metabolic related disorders.*, 19, 423-430.
- Holstein, B., Henriksen, P. E., Krølner, R., Rasmussen, M., & Due, P. (2007). Udviklingen i energisk fysisk aktivitet og fysisk inaktivitet blandt 11-15-årige 1988-2002. *Ugeskrift for Læger*, 169, 37-42.
- Lissau, I., Hesse, U., Juhl, M., & Davidsen, M. (2006). *Mad og fysisk aktivitet i børnehaver, skoler og fritidshjem/skolefritidsordninger. Udviklingen i mad og måltider i skoler og fritidshjem/skolefritidsordninger fra 1999 til 2004*. København: Statens Institut for Folkesundhed.
- Lissau, I. & Poulsen, J. (1999a). *Kommentarer og forklaring til skoleundersøgelsen for projektet børn, mad og måltider - samt randfordelingen*. København: DIKE.
- Lissau, I. & Poulsen, J. (1999b). *Spørgeskema med randfordeling til skoler..* København: DIKE.
- Møller, N. C., Lund, P., Andersen, L. B., Wedderkopp, N., & Froberg, K. (2006). Secular trends in aerobic fitness and body mass index in Danish third grade school children- Danish substudy of the European Youth Heart Study II. *Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports, accepted for print in january*.
- Niclasen, B. V.-L. (2005). Overvægt og fedme - sociale følger, holdninger, selvværd og livskvalitet med fokus på børn og unge. *Ugeskrift for Læger*, 167, 1145-1148.
- Pearson, S., Olsen, L. W., Hansen, B., & Sørensen, T. I. A. (2005). Stigning i overvægt og fedme blandt københavnske skolebørn i perioden 1947-2003. *Ugeskrift for Læger*, 167, 158-162.

Richelsen, B. & Vrang, N. (2006). Hvorfor blive væggtab så hyppigt fulgt af vægtstigning? *Ugeskrift for Læger*, 168, 159-163.

Vigsø, B. & Nielsen, V. (2006). *Børn og Udeliv*. Esbjerg: CVU Vest Press.

Wedderkopp, N., Andersen, L. B., & Hansen, H. S. (2001). Fedme blandt børn. *Ugeskrift for Læger*, 163, 2907-2912.

Wedderkopp, N., Froberg, K., Hansen, H. S., & Andersen, L. B. (2004). Secular trends in physical fitness and obesity in Danish 9-year-old girls and boys: Odense School Child Study and Danish substudy of the European Youth Heart Study. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 14, 150-155.

Bilag 1: Spørgeskema og svarfordelinger

Svar fra 1842 institutioner, sendt til 4200 svarende til 44 % respons

Antal børn: fra 6 børn til 220 børn pr institution

Der er 703 institutioner med mellem 40 og 60 børn i alt, hvilket er den mest almindelige størrelse. 43 % af samtlige har denne størrelse.

Institutionstype	Antal	i %
Børnehave	1131	61,3
Integreret institution	693	37,6
Specialbørnehave	18	1
Vuggestue	2	

MAD

1. Har institutionen en mad- og måltidspolitik? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja (gå til spm. 2)	1575	86,3
Nej (gå til spm. 4)	247	13,5
Ved ikke (gå til spm. 4)	4	0,2
Har ikke svaret	16	0,9

2. Hvis ja, hvilke elementer indeholder mad- og måltidspolitikken? (flere krydser tilladt)

	Antal	i %
Krav til sammensætning af maden	789	42,8
Hvilke drikkevarer børnene skal tilbydes	1512	82,1
Hvad der skal serveres i forbindelse med fest og fødselsdage	962	52,2
Økologisk indkøb	972	52,8
Indholdet af slik, kager i madpakken hjemmefra	1079	58,6
Ingen af disse	19	1,0

3. Har institutionen inden for de seneste seks måneder ændret sin mad- og måltidspolitik? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja	503	31,2
Nej	1107	60,1
Ved ikke	4	0,2
Har ikke svaret	228	12,4

4. Mener du, at personalet i daginstitutionen skal tage et medansvar for børnenes kostvaner? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja, absolut	966	53,3
Ja, delvis.....	838	46,2
Nej, slet ikke	6	0,3
Ved ikke	2	0,1
Har ikke svaret	30	1,6

5. Har institutionen ændret på organiseringen af måltiderne i de seneste seks måneder?

(kun et kryds)

	Antal	i %
Ja	433	23,9
Nej.....	1372	75,8
Ved ikke	2	4,0
Har ikke svaret	32	1,7

6. Har institutionen inden for de seneste seks måneder ændret indretningen af institutionens køkken eller spisested? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja	170	9,3
Nej	1614	88,7
Ikke relevant	34	1,9
Ved ikke	1	0,1
Har ikke svaret	23	1,2

7. I hvor mange dage fik børnene kiks, sukkersødede morgenmadsprodukter, kager, frugt-yoghurt, mælkesnitter eller lignende i sidste uge? (kun et kryds)

	Antal	i %
0	999	56,1
1-2	501	28,1
3-4	57	3,2
Hver dag.....	75	4,2
Ved ikke	148	8,3
Har ikke svaret	62	3,4

8. Ved hvor mange måltider eller mellemmåltider fik børnene saftevand, sodavand eller kakaomælk i sidste uge? (kun et kryds)

	Antal	i %
0	1533	84,4
1	221	12,2
2	33	1,8
3-4	6	0,3
Hver dag.....	12	0,7
Ved ikke	11	0,6
Har ikke svaret	26	1,4

9. Ved hvor mange lejligheder fik børnene vand i går? (kun et kryds)

	Antal	i %
0		
1	5	0,3
2	138	7,7
3.....	366	20,3
>4	1291	71,8
Ved ikke		
Har ikke svaret	42	2,3

10. Har børnehaven en madordning? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja (gå til spm. 11)	570	31,8
Nej (gå til spm. 14)	1224	68,2
Har ikke svaret	48	2,6

11. Hvor mange kg rugbrød købte I ind i sidste uge til en stue? (kun et kryds)

	Antal	i %
<5	577	73,2
5-10	79	10,0
10-15	15	1,9
>15	3	0,4
Ved ikke	114	14,5
Har ikke svaret	1054	57,2

12. Hvor mange kg frugt eller grønt købte I ind i sidste uge til en stue? (kun et kryds)

	Antal	i %
<5	310	37,6
5-10	289	35,0
10-15	93	11,3
>15	66	8,0
Ved ikke	67	8,1
Har ikke svaret	1017	55,2

13. Hvor mange kg fisk eller fiskeprodukter købte I ind i sidste uge til en stue? (kun et kryds)

	Antal	i %
<0,5	467	61,0
0,5-1	88	11,5
1-1,5	68	8,9
>1,5	44	5,8
Ved ikke	98	12,8
Har ikke svaret	1077	58,2

14. Hvor mange børn på stuen har rugbrød med i madpakken i dag? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	14	0,8
Mindre end halvdelen	29	1,7
Over halvdelen	118	6,9
Hovedparten af børnene	1548	90,0
Ved ikke	11	0,6
Har ikke svaret	122	0,6

15. Hvor mange børn på stuen har frugt eller grønt med i madpakken i dag? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	24	1,4
Mindre end halvdelen	142	8,3
Over halvdelen	528	30,9
Hovedparten af børnene	1004	58,7
Ved ikke	13	0,7
Har ikke svaret	131	7,1

16. Hvor mange børn på stuen har frugtyoghurt med i madpakken i dag? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	1339	78,8
Mindre end halvdelen	298	16,2
Over halvdelen	28	1,6
Hovedparten af børnene	1	0,1
Ved ikke	34	2,0
Har ikke svaret	142	7,7

17. Hvor mange på stuen har fisk eller fiskeprodukter med i madpakken i dag? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	828	48,3
Mindre end halvdelen	640	37,3
Over halvdelen	138	8,0
Hovedparten af børnene	18	1,0
Ved ikke	92	5,4
Har ikke svaret	126	6,8

BEVÆGELSE

18. Har institutionen en bevægelsespolitik? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja (gå til spm. 19)	1017	56,2
Nej (gå til spm. 20)	774	42,8
Ved ikke (gå til spm. 20)	19	1,0
Har ikke svaret	32	1,7

19. Hvis ja, hvilke elementer indeholder bevægelsespolitikken? (flere krydser tilladt)

	Antal	i %
Anbefalinger for transport til og fra institution	145	7,9
Krav til indendørs leg og bevægelse	740	40,2
Krav til udendørs leg og bevægelse	920	49,9
Ordninger for idræt	489	26,5
Ingen af disse	33	1,8

20. Mener du, at personalet i daginstitutionen skal tage et medansvar for børnenes fysiske aktivitet? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja, absolut	1399	76,5
Ja, delvis	428	23,4
Nej, slet ikke	1	0,1
Ved ikke	1	0,1
Har ikke svaret	13	0,7

21. Har institutionen inden for de seneste seks måneder ændret sine retningslinjer eller politik for, hvor ofte eller hvornår børnene skal være ude eller deltage i aktiviteter? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja	194	10,7
Nej	1615	88,9
Ved ikke	8	0,4
Har ikke svaret	25	1,4

22. Hvor mange børn på stuen er kørt til institutionen på egen cykel i dag? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	1371	75,9
Mindre end halvdelen	329	18,2
Over halvdelen	36	2,0
Hovedparten af børnene	15	0,8
Ved ikke	56	3,1
Har ikke svaret	35	1,9

23. Hvor mange børn på stuen har været fysisk aktive (med aktivitet af mindst moderat intensitet) 60 minutter eller mere i dag? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	80	4,4
Mindre end halvdelen	101	5,5
Over halvdelen	400	21,7
Hovedparten af børnene	1217	66,7
Ved ikke	26	1,4
Har ikke svaret	18	1,0

24. Hvor mange børn på stuen har leget eller været så fysisk aktive i dag, at de har været forpustede (har haft pulsen oppe i mere end 10 minutter)? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	319	17,5
Mindre end halvdelen	482	26,4
Over halvdelen	591	32,4
Hovedparten af børnene	286	15,7
Ved ikke	147	8,0
Har ikke svaret	17	0,9

25. Hvor mange børn på stuen er udviklet aldersvarende motorisk (om de kan stå på ét ben, hoppe med samlede ben, løbe hen til et udpeget mål, kravle på alle fire, hænge i armene, gå balance på en linje, kaste eller gribe en bold)? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	20	1,1
Mindre end halvdelen	44	2,4
Over halvdelen	324	17,8
Hovedparten af børnene	1405	77,3
Ved ikke	25	1,4
Har ikke svaret	24	1,3

26. Hvor mange dage i den forløbne uge har personalet igangsat aktiviteter og leg, der har gjort børnene fysisk aktive udenfor eller indenfor? (kun et kryds)

	Antal	i %
1 dag	137	7,6
2 dage	363	20,0
3 dage	485	26,8
>4 dage	626	34,6
Ved ikke	200	11,0
Har ikke svaret	31	1,7

PERSONLIG HYGIEJNE

27. Hvor mange børn på stuen vasker hænder uopfordret efter toiletbesøg? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	213	11,7
Mindre end halvdelen	487	26,4
Over halvdelen	618	33,9
Hovedparten af børnene	479	26,3
Ved ikke	24	1,3
Har ikke svaret	21	1,1

28. Hvor mange børn på stuen vasker hænder uopfordret, inden de skal spise? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	332	18,2
Mindre end halvdelen	491	26,9
Over halvdelen	502	27,5
Hovedparten af børnene	462	25,3
Ved ikke	39	2,1
Har ikke svaret	16	0,9

29. Hvor mange børn på stuen vasker hænder på den korrekte måde (indsæbning, skylning og aftørring)? (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	253	13,8
Mindre end halvdelen	470	25,7
Over halvdelen	580	31,7
Hovedparten af børnene	493	26,9
Ved ikke	35	1,9
Har ikke svaret	11	0,3

30. Hvor mange gange i den forløbne uge har personalet instrueret børnene i at vaske hænder? (kun et kryds)

	Antal	i %
0	185	10,1
1-3	583	32,0
4-5	282	15,5
>5	539	29,6
Ved ikke	235	12,9
Har ikke svaret	18	1,0

31. Har daginstitutionen retningslinjer for, hvornår børnene skal vaske hænder? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja	1727	96,2
Nej	62	3,5
Ved ikke	7	0,4
Har ikke svaret	46	2,5

32. Opfordrer personalet børnene til at vaske hænder og i så fald hvornår? (flere krydser tilladt)

	Antal	i %
Børnene opfordres ikke	6	0,3
Efter toiletbesøg	1790	97,2
Når de kommer ind, efter at have leget ude	1245	67,6
Når de skal spise	1776	96,4
Når de har pudset næse, nyst eller hostet	1027	55,8
Ved ikke	2	0,1

33. Har institutionen inden for de seneste seks måneder indskærpet hygiejnekrav (fx indskærpet hyppigere håndvask hos personalet, indrettet toiletter på en mere hensigtsmæssig måde, ændret på indkøb eller på organisering af vask af hænder)? (kun et kryds)

	Antal	i %
Ja	586	32,8
Nej	1186	64,4
Ved ikke	15	0,8
Har ikke svaret	55	3,0

34. Hvad er efter din opfattelse det vigtigste at lære børnene mht. god hygiejne? (kun et kryds)

	Antal	i %
At vaske hænder efter toiletbesøg	1582	85,9
At vaske hænder når de kommer ind, efter at have leget ude	260	14,1
At vaske hænder inden man skal spise	538	29,2
At vaske hænder når man har pudset næse, nyst eller hostet	333	18,1
Ved ikke	57	3,1
Ikke relevant	28	1,5

35. Hvor vigtigt mener du, det er at vaske hænder i forhold til at forebygge infektioner blandt personale og børn? (kun et kryds)

	Antal	i %
Meget vigtigt	1730	93,9
Lidt vigtigt	58	3,1
Ikke særligt vigtigt	6	0,3
Slet ikke vigtigt	1	0,1
Ved ikke	1	0,1
Har ikke svaret	46	2,5

36. Mener du, at personalet i daginstitutionen skal tage et medansvar for børnenes personlige hygiejne? (kun et kryds)

	Antal	i %
Nej, slet ikke	10	0,6
Ja, delvis	482	26,8
Ja, absolut	1301	72,4
Ved ikke	3	0,2
Har ikke svaret	46	2,5

SOCIALE KOMPETENCER

Relationer

Her ønsker vi din vurdering af børnenes venskabsrelationer og fællesskaber, dvs. dine observationer af hvor mange børn, der leger sammen og deres relationer til hinanden.

37. Vurder på en stue hvor mange, der ingen relationer har til andre børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	1725	97,2
Mindre end halvdelen	12	0,7
Over halvdelen	4	0,2
Hovedparten af børnene	25	1,4
Ved ikke	9	0,5

38. Vurder på en stue hvor mange, der har 1-2 relationer til andre børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	741	41,7
Mindre end halvdelen	319	18,0
Over halvdelen	188	10,6
Hovedparten af børnene	516	29,1
Ved ikke	12	0,7
Har ikke svaret	66	3,6

39. Vurder på en stue hvor mange, der har 3-4 relationer til andre børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	139	7,9
Mindre end halvdelen	467	26,4
Over halvdelen	786	44,5
Hovedparten af børnene	356	20,1
Ved ikke	20	1,1
Har ikke svaret	74	4,0

40. Vurder på en stue hvor mange, der har flere end 4 relationer til andre børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	314	17,7
Mindre end halvdelen	450	25,3
Over halvdelen	591	33,2
Hovedparten af børnene	376	21,1
Ved ikke	47	2,6
Har ikke svaret	64	3,5

SOCIALE KOMPETENCER
Samarbejdsevner

Her ønsker vi din vurdering af børnenes evne til at arbejde sammen i aktiviteter og i forbindelse med løsning af opgaver.

41. Vurder på en stue hvor mange, der ikke kan samarbejde med andre børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	1542	86,4
Mindre end halvdelen	176	9,9
Over halvdelen	33	1,8
Hovedparten af børnene	20	1,1
Ved ikke	14	0,8
Har ikke svaret	57	3,1

42. Vurder på en stue hvor mange, der kan samarbejde med ét andet barn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	325	18,2
Mindre end halvdelen	120	6,7
Over halvdelen	271	15,2
Hovedparten af børnene	1043	58,6
Ved ikke	22	1,2
Har ikke svaret	61	3,3

43. Vurder på en stue hvor mange, der kan samarbejde med to andre børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	147	8,1
Mindre end halvdelen	304	16,7
Over halvdelen	701	38,5
Hovedparten af børnene	643	35,3
Ved ikke	28	1,5
Har ikke svaret	19	1,0

44. Vurder på en stue hvor mange, der kan samarbejde med flere end to børn (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	194	10,7
Mindre end halvdelen	415	22,8
Over halvdelen	708	38,9
Hovedparten af børnene	464	25,5
Ved ikke	37	2,0

SOCIALE KOMPETENCER

Konfliktløsningsevne

Her ønsker vi din vurdering af børnenes evne til selv at løse konflikter, dvs. dine observationer af, hvor gode børnene er til at løse uoverensstemmelser mellem hinanden uden de voksnes indblanding.

45. Vurder på en stue hvor mange, der ikke kan løse konflikter uden hjælp (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	677	37,3
Mindre end halvdelen	709	39,0
Over halvdelen	307	16,9
Hovedparten af børnene	113	6,2
Ved ikke	10	0,6
Har ikke svaret	26	1,4

46. Vurder på en stue hvor mange, der i nogen grad selv kan løse konflikter (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	170	9,3
Mindre end halvdelen	518	28,4
Over halvdelen	801	43,9
Hovedparten af børnene	325	17,8
Ved ikke	9	0,5
Har ikke svaret	19	1,0

47. Vurder på en stue hvor mange, der fortrinsvis selv kan løse konflikter (kun et kryds)

	Antal	i %
Få børn	567	31,2
Mindre end halvdelen	534	29,4
Over halvdelen	544	29,9
Hovedparten af børnene	160	8,8
Ved ikke	13	0,7
Har ikke svaret	24	1,3

KURSER

48. I hvor høj grad mener du, at personalet har behov for kurser og kompetenceudvikling inden for mad, bevægelse, personlig hygiejne og sociale kompetencer? (kun et kryds)

	Antal	i %
I høj grad	671	36,8
I mindre grad	1033	56,7
Slet ikke	62	3,4
Ved ikke	56	3,1
Har ikke svaret	20	1,1

Fødevareinstituttet
Danmarks Tekniske Universitet
Mørkhøj Bygade 19
2860 Søborg

T: +45 72 34 70 00
F: +45 72 34 70 01
www.food.dtu.dk

ISBN: 978-87-92158-08-6